

การพัฒนาวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
Proposal Development for Community Base Research at
Forest Community Kokrang Lam Plai Mat Buriram.

โดย
จารินี ม้าแก้ว และคณะ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

พ.ศ.2557

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์)

การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกกลาง
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
Proposal Development for Community Base Research at
Forest Community Kokrang Lam Plai Mat Buriram.

โดย

จารินี	ม้าแก้ว
สรพรเพชร	เพ็ญรัตน์
ธัญรัตน์	ยุทธสารเสนีย์
อุดมพงษ์	เกศศรีพงษ์ศา
ผกามาศ	มุลวันดี

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

พ.ศ.2557

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์)

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา รองผู้อำนวยการ คณะกรรมการ
และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ทุกท่าน ที่กรุณาให้
ความช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนมอบความรู้และให้คำแนะนำทางด้านต่าง ๆ จนงานวิจัย
สำเร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณเกษตรกรบ้านโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด
บุรีรัมย์ ที่ให้ความอนุเคราะห์และความร่วมมือทำให้ผลงานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์จากสาขาวิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมไฟฟ้า สาขาวิชาศิลปศึกษา
สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการอุตสาหกรรม และ
สาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ที่ให้ความช่วยเหลือและคอยเป็นกำลังใจใน
การทำวิจัย ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณครอบครัวทุกๆ คน ที่ให้โอกาสที่สำคัญยิ่งและคอยให้การสนับสนุนมา
โดยตลอด

คุณค่าและประโยชน์จากวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดา มารดา
ตลอดจนบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณที่ให้การอบรมสั่งสอน ประสิทธิประสาทวิชา ซึ่งผู้วิจัยจะนำไป
พัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติสืบไป

จารีณี ม้าแก้ว และคณะ

15 มกราคม 2558

หัวข้อวิจัย	การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้ดำเนินการวิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์จารินี มีแก้ว และคณะ
หน่วยงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ปีการศึกษา	2557

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไป ของหมู่บ้านรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านโกรกประดู่ บ้านหนองโดนน้อย บ้านไทรงาม และบ้านร่มเย็น โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และนอกจากนี้ยังใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบการเลือกอาสาสมัคร (Volunteer Sampling)

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาของตำบลโคกกลางที่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เองต้องพึ่งภาครัฐมาช่วยเหลือ คือ ปัญหาการจัดการน้ำ และปัญหาที่ชุมชนสามารถแก้ไขได้เอง ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ชุมชนเลือกที่จะดำเนินการคือปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้โดยต้องการเพิ่มจิตสำนึกรักษ์ป่าให้กับคนในชุมชน กระบวนการทำงานจึงจะเป็นการยกระดับจิตสำนึกในการฟื้นฟูป่าให้กลับมา มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันคิดและร่วมกันทดลองปฏิบัติ และสุดท้ายมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนใกล้เคียงและเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จเพื่อวางแผนในการขยายผลต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาจิตวิทย วิจัยเชิงพื้นที่ ป่าชุมชน

Research Title   Proposal Development for Community Base Research at
Forest Community Kokrang Lam Plai Mat Buriram.

Researchers   Asst. Prof. Jarinee Makaew, et al.

University   Buriram Rajabhat University

Academic Year   2014

ABSTRACT

This research aims to search problem in the Forest Community and around the forests. Developing Research for Community Base Research at Forest Community Kokrang Sub-District, Lam Plai Mat District, Buriram Province. The sample is representative of the community leaders. Authorities, government agencies, the elderly, youth and the general public from 4 villages around the forest. Collected data from purposive sampling and also uses volunteer sampling.

The results showed that community problems cannot be solved by itself is the issue of water management. Problems in the community that can be solved by itself include the problem of forest Destroy, drug problem and debt problem. Problems that community choose to perform is problem of forest destroy by increase awareness of forest conservation to the community. The process will be raising the awareness for forest restoration. Through various activities that the community sharing ideas and practice together. Finally, there's the knowledge from local communities, and networks to succeed for plan and expanding.

Key words : Developing Research, Community Base Research, The forest community

สารบัญ

บทที่	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
Abstract.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพประกอบ.....	ฌ
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
การพัฒนาจิตวิทยาวิจัยในงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่.....	8
การพัฒนาจิตวิทยาวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.....	12
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน.....	17
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	27
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	27
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล.....	33

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การวิเคราะห์ผลการวิจัย.....	34
ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะเตรียมการ (ค้นหาพื้นที่ในการพัฒนาโจทย์วิจัย).....	34
ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะปฏิบัติการ (พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน)....	37
ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะสรุปผลการศึกษา (เกิดข้อเสนอโครงการวิจัยระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชน).....	43
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	48
สรุปผลการวิจัย.....	48
อภิปรายผลการวิจัย.....	51
ข้อเสนอแนะ.....	54
บรรณานุกรม.....	55
ภาคผนวก.....	59
ภาคผนวก ก ภาพประกอบกิจกรรมการทำวิจัย	60
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....	67
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	80

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนประชากรรอบป่า จาก 4 หมู่บ้าน.....	6
2	การวิเคราะห์สภาพหรือศักยภาพชุมชนร่วมกับคนในชุมชนพร้อมทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	9
3	เป้าหมายหรือสิ่งที่ชุมชนอยากให้เป็นอยากให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือภาพ ที่ชุมชนอยากเห็นในอนาคต.....	9
4	แสดงจำนวนประชากรรอบป่า จาก 4 หมู่บ้าน.....	27
5	แสดงกิจกรรมและกลุ่มตัวอย่างในการค้นหาจิตวิสัยเชิงพื้นที่.....	28

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	5
2	แสดงการกำหนดโจทย์วิจัยในเชิงพื้นที่.....	8
3	แสดงภาพการลงพื้นที่ที่ค้นหาโจทย์ที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	35
4	แสดงภาพการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาโจทย์ที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	35
5	แสดงภาพการแบ่งกลุ่มย่อยร่วมแสดงความคิดเห็นในปัญหาของพื้นที่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	36
6	แสดงภาพการสะท้อนความคิดจากชุมชน.....	36
7	แสดงภาพการวิเคราะห์โจทย์ปัญหาชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	37
8	แสดงภาพการประชุมร่วมกันค้นหาประเด็นจากความสัมพันธ์ของป่าชุมชน วัดโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	38
9	แสดงภาพการสำรวจพื้นที่แหล่งน้ำกลางป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	38
10	แสดงภาพพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์..	39
11	แสดงภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	39
12	แสดงภาพการลงพื้นที่ที่แตกประเด็นปัญหาจากป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	40
13	แสดงภาพตัวแทนจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมเสนอแนวความคิดประเด็นปัญหาจากป่ากับชุมชน ตำบลโคกกลางอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	41
14	แสดงภาพตัวแทนตัวแทนชุมชนร่วมเสนอแนวความคิดประเด็นปัญหา จากป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	41

สารบัญภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
15	แสดงภาพความพิเศษของป่ากับชุมชนตำบลโคกกลางจากแนวความคิด ของชุมชน.....	42
16	แสดงภาพสภาพปัญหาของป่ากับชุมชนตำบลโคกกลางจากแนวความคิด ของชุมชน.....	42
17	แสดงภาพข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	43
18	แสดงภาพการค้นหาข้อมูล และทบทวนวรรณกรรมประเด็นป่าชุมชน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	43
19	แสดงภาพการสรุปประเด็นป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	44
20	แสดงภาพกรอบแนวคิดการดำเนินการวิจัยประเด็นป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	44
21	แสดงภาพการกำหนดแผนกิจกรรมกับนักวิจัยพื้นที่ประเด็นป่าชุมชน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	45
22	แสดงภาพการกำหนดแผนกิจกรรมกับนักวิจัยพื้นที่ประเด็นป่าชุมชน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	46
23	เวทีค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลางอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ (วันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2557).....	61
24	เวทีสนทนาพูดคุยทบทวนประเด็นปัญหาที่ได้จากการเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่ ในครั้งที่แล้ว (วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557).....	61
25	เวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาของป่าและสถานการณ์ปัญหาป่า ชุมชนอบ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	62
26	การลงพื้นที่แตกประเด็นปัญหาจากป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์.....	63

สารบัญภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
27	พื้นที่ป่าที่ยังคงเหลือ ที่ตั้งหนองน้ำกลางป่า พื้นที่ชุมชนรอบป่า พื้นที่บุกรุก กลางป่า.....	63
28	การชุดคลองรอบพื้นที่ป่าชุมชน.....	64
29	ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ.....	64
30	แสดงภาพความพิเศษ (ของดี) ในป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ.....	64
31	เวทีสนทนากลุ่ม ถึงปัญหาของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชนและการหนุนเสริม จากทาง สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และ สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (วันที่ 17-18 เมษายน พ.ศ.2557).....	65
32	การนำโจทย์วิจัยมาวิเคราะห์กำหนดกิจกรรมแนวทางการแก้ปัญหาป่าชุมชน ระหว่างทีมนักวิจัยสถาบันและนักวิจัยชุมชน.....	66

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้มากมายนับตั้งแต่ในอดีตที่มนุษย์ได้เริ่มพึ่งพาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่ อันได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคม มนุษย์เริ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน เรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทำเกษตรกรรมซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ ทั้งในเรื่องการใช้พื้นที่การนำทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่ได้จากป่าไม้เป็นวัตถุดิบ ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นทั้งนี้ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์ การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การช่วยปรับสภาพบรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่น ๆ ดังนั้นการทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรมจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นมนุษย์พืช และสัตว์ก็เกิดการเปลี่ยนแปลง และโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ (สุชาวลี ชูเอน, 2555 : บทคัดย่อ) ซึ่งที่ผ่านมามนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างขาดความรอบคอบ โดยไม่คำนึงว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศจึงทำให้ป่าไม้เกิดสภาพเสื่อมโทรม และมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายด้วยสาเหตุหลายประการ สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การนำเอาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นมาใช้ในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเริ่มต้นของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - 2534) ขณะนั้นการพัฒนาประเทศมุ่งสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เมื่อความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดในการพัฒนาประเทศจึงต้องนำเอาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่มีความ

อุดมสมบูรณ์อยู่มากในขณะนั้นมาใช้เพื่อการพัฒนาประเทศโดยขาดการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดี (ปัญญา บุตะกะ, 2555 : บทคัดย่อ)

ประเทศไทยได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจนผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2509) จนถึงปัจจุบันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2559) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยมีเป้าหมายหนึ่งคือการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพหลากหลายทางชีวภาพ โดยรักษาพื้นที่อนุรักษ์ไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 19 เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศนอกจากนี้ยังมีแนวทางการพัฒนาการคุ้มครองป้องกัน รักษา ป่าไม้และเขตอนุรักษ์ โดยอนุรักษ์พื้นที่เปราะบางที่มีความสำคัญเชิงนิเวศสร้างพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างป่า วางระบบเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินต้นน้ำและการใช้สารเคมี ส่งเสริมเครือข่ายอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุก ส่งเสริมหลักการชุมชนอยู่ร่วมกับป่า ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 : 106-108)

ในขณะที่ความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพิ่มขึ้นที่ผ่านมามีการพัฒนาประเทศและระบบเศรษฐกิจเน้นเป็นฐานการผลิตเพื่อการแข่งขันทางการค้าและเพิ่มรายได้พัฒนาประเทศ ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย อีกทั้งนโยบายของรัฐเน้นวัตถุประสงค์ด้านความหลากหลายทางกายภาพ-ชีวภาพและนโยบายทางกฎหมายมากเกินไป จนมองข้ามปัญหาและความเชื่อมโยงของคนกับป่า โดยรัฐเชื่อมั่นว่าการอนุรักษ์กับกิจกรรมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้ในด้านลบมากกว่า ชุมชนคือตัวการของการทำลายป่า (อานันท์ กาญจนพันธ์ และคณะ, 2543) ซึ่งสวนทางกับแนวคิดที่เดิมป่าไม้เป็นแหล่งสำคัญให้ประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ด้านปัจจัยสี่ ในบางท้องถิ่นป่าไม้ยังเป็นแหล่งพิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี-วัฒนธรรม ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เท่าที่จำเป็นเท่านั้นทำให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤติการณ์ทางความคิด ความตระหนักและจิตสำนึกทางด้านทรัพยากรป่าไม้ของคนในสังคมสาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากสังคมถูกกลืนหรือถูกกระทำโดยระบบเศรษฐกิจ และไม่เน้น

ความสำคัญของทรัพยากรป่า ซึ่งหากมองผ่านระบบการผลิตของสังคม ความเป็นอยู่จะพบว่า โดยพื้นฐานชุมชนส่วนมากให้ความสนใจกับทรัพยากรป่า จะเห็นได้จากการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ได้จากป่า ที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตเศรษฐกิจสังคม ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตในบริบททางสังคมเศรษฐกิจที่เป็นอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่สามารถอธิบายได้โดยชุมชนเอง ความรู้ความเข้าใจนี้พัฒนาไปเป็น “องค์ความรู้” และเป็น “ภูมิปัญญา” ของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็น “จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” โดยไม่รู้ตัว (บุษกร โอฟารฤทธิพันธ์, 2552 : บทคัดย่อ)

ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นป่าชุมชนที่ยังไม่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ ครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ความพิเศษกว่าพื้นที่ป่าแห่งอื่นคือ มีหนองน้ำกลางพื้นที่ป่า 3 หนอง คือ หนองเพ็ก หนองกรุง หนองห้วย หนองน้ำกลางป่านี้จะกระจายไปรอบๆ พื้นที่ป่าชุมชน ชื่อเรียกของหนองน้ำต่างๆ เกิดมาจากต้นไม้ที่ขึ้นประจำตามหนองนั้นๆ ซึ่งชาวบ้านจึงเรียกชื่อป่าของตนเองตามชื่อหนองนั่นเอง จากอดีตถึงปัจจุบัน ป่าหนองเพ็ก ป่าหนองกรุง และป่าหนองห้วย

ป่าชุมชนตำบลโคกกลางเป็นป่าชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งมีทรัพยากรค่อนข้างสมบูรณ์ หากเรามองของดีในป่าชุมชนแห่งนี้จะพบกับของดีที่อยู่ในป่ามากมายไม่ว่าจะเป็น

1. ของดีด้านป่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะขบ ต้นเหลื่อม ต้นจิก ต้นประดู่ ต้นจวบ ต้นติ้ว ต้นกุงหรือต้นพลวง ต้นรัง ต้นเต็ง ต้นแดง ต้นตุมกา ต้นมะค่า ต้นไซเนา เป็นต้น ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์และไม้บางอย่างกำลังเป็นที่ต้องการของนักออกแบบบ้านจัดสรร

2. ของดีด้านเห็ด ป่าชุมชนแห่งนี้จะอุดมไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์ เช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ดตะปู เห็ดผึ้ง เห็ดห้าพระ เห็ดหน้าขาว เห็ดระโงก เห็ดนางฟ้า(ป่า) เห็ดไค เห็ดโคน (โคนใหญ่ โคน้อย) เห็ดน้ำแฉ่ง เห็ดหน้าแหล่ เห็ดหน้าวัว เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เป็นต้น เห็ดบางประเภทเป็นเห็ดที่หายาก เป็นที่ต้องการของตลาด มีราคาสูง ในฤดูที่เห็ดงอกจะมีคนในชุมชนและนอกชุมชนจำนวนมากไปหาเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้

3. ของดีด้านสมุนไพร นอกจากของดีทั้ง 2 อย่างดังกล่าวในข้างต้นแล้ว ยังมีสมุนไพรหลากหลายชนิดที่เกิดขึ้นในป่า เช่น สมอพิเภก แคป่า เครือพันช้าย พังคิ เครือส้มลม ส้มกุ่ม ต้นหัวไก่โอก หนอนตายหายาก เครือสาวหลง โดไม่รู้ล้ม เป็นต้น พืชที่ขึ้นชอบสมุนไพรต่างก็ต้องการสมุนไพรในป่าชุมชนแห่งนี้ บางคราวถึงกับมีใบสั่งสมุนไพรชนิดต่าง ๆ จากนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก (เป็นกระสอบ) ทำให้ปัจจุบันสมุนไพรลดจำนวนลงไปมาก

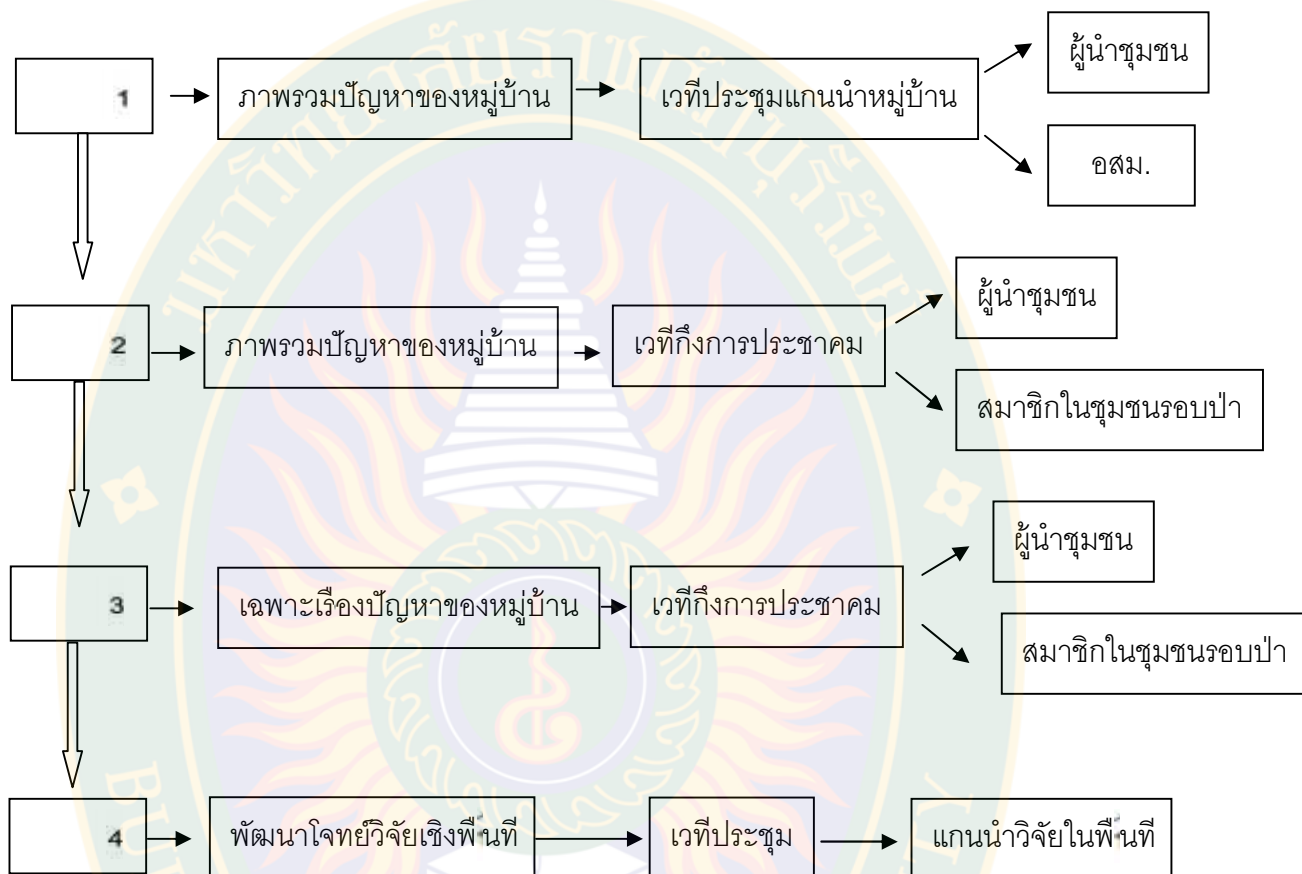
ผลจากการลงพื้นที่สำรวจปัญหาป่าชุมชนจากคนในพื้นที่ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่
 ล้วนเกิดมาจาก **คน** ทั้งปัญหาตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านเพื่อขายเนื้อไม้ หรือเพื่อทำฟืน ปัญหา
 การบุกรุกป่าเพื่อหาที่ทำกิน หรือแม้แต่ขายในนายทุน ปัญหาการลักลอบขุดสมุนไพรไปขายแก่
 พ่อค้าโดยขุดไปทิ้งเง่า ถอดรากถอนโคน ทั้งที่บางที่สมุนไพรชนิดนั้นหากเก็บไปเพียงส่วนที่จำเป็น
 เหลือต้นต้นไว้ก็สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ในปีต่อๆ ไป ปัญหาคนล่าสัตว์ซึ่งต้องการเพียงความ
 สนุกสนานแต่บางครั้งยอมเผาป่าเพียงเพื่อล่านกเพียงตัวเดียว ปัญหาขาดคนดูแลป่าเกียกัน และ
 มุ่งหวังเพียงแต่หาประโยชน์ไม่มีแนวคิดในการรักษาผืนป่าให้ให้ลูกหลาน หากมองให้ถึงแก่นแท้
 ของปัญหาดังกล่าว ปัญหาที่แท้จริงคือ **การขาดจิตสำนึก** ของชุมชนในการร่วมกันอนุรักษ์และ
 ฟื้นฟูป่าชุมชน เพราะฉะนั้นหากมองว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีความสำคัญต่อฟื้นฟูป่า
 ชุมชน การทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจในการฟื้นฟูป่าชุมชน
 ร่วมกัน ตลอดจนบริหารจัดการป่าและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ โดยคนในชุมชนทุกคนได้เข้ามามี
 ส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อค้นหาปัญหาในพื้นที่ชุมชนและรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อพัฒนาจิตวิวิจัยเชิงพื้นที่ชุมชนและรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1. ขอบเขตของกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ จำนวนประชากรรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1 แสดงจำนวนประชากรรอบป่า จาก 4 หมู่บ้าน

หมู่	บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร		รวม
			ชาย	หญิง	
6	บ้านโกรกประดู่	182	371	394	765
8	บ้านหนองโดนน้อย	122	320	308	628
15	บ้านไทรงาม	105	243	239	482
16	บ้านร่มเย็น	41	109	96	205
รวมทั้งสิ้น		450	1,043	1,037	2,080

2. ขอบเขตพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเขตพื้นที่รอบป่าชุมชน ประกอบไปด้วย หมู่ 6 บ้านโกรกประดู่ หมู่ 8 บ้านหนองโดนน้อย หมู่ 15 บ้านไทรงาม และหมู่ 16 บ้านร่มเย็น ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ขอบเขตระยะเวลาการวิจัย

ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2556 – 30 กันยายน 2557

1. ได้ข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลสภาพปัญหาหรือพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
3. ได้นักวิจัยในท้องถิ่นในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในพื้นที่
4. ได้โจทย์วิจัยเชิงพื้นที่โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

การพัฒนาจิตวิทยาวิจัย หมายถึง กระบวนการที่ได้มาซึ่งข้อสงสัยที่เกิดจากความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็นในข้อเท็จจริง หรือข้อสงสัยซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการค้นคว้า โดยพิจารณาประเด็น ปัญหาที่สนใจโดยกว้าง ๆ จากสภาพปัญหา

วิจัยเชิงพื้นที่ หมายถึง การบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมายโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ให้เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่เห็นว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ ในลักษณะทำไป ปรับไป เรียนรู้ไป เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในการวิจัยนี้หมายถึงพื้นที่ป่าของชุมชนในตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงรายละเอียดซึ่งสามารถนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. การพัฒนาจิตวิทยวิจัยในงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research : ABC)
2. การพัฒนาจิตวิทยวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาจิตวิทยวิจัยในงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

ในประเทศไทยริเริ่มงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีพื้นที่เป้าหมายช่วงแรกทั้งหมด 5 จังหวัดงานวิจัยเชิงพื้นที่นี้' เน้นการสร้างคำตอบให้กับ การแก้ปัญหา กำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และ การเมืองที่ดีขึ้นของคนในพื้นที่ทั้งในระยะสั้น และระยะยาวได้อย่างสมดุล บนฐานของทอใช้ ข้อมูลและความรู้ ควบคู่กับการสร้างกลไกจัดการร่วมของภาคีพัฒนาในจังหวัด ไม่ว่าจะเป็น ส่วน ราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาชน เครือข่ายประชาสังคมต่าง ๆ (เว็บไซต์ <http://www.abc-souththai.org/>)

ภาพที่ 2 แสดงการกำหนดจิตวิทยวิจัยในเชิงพื้นที่

ที่มา : ศรีวรรณ ไชยสุข พ.ศ.2553

1. ขั้นตอนการค้นหาวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย

1.1 การศึกษาข้อมูลในพื้นที่หรือประเด็นที่สนใจโดยการศึกษาจากเอกสารสำรวจ สังเกตตั้งคำถามชวนคุยเกี่ยวกับสภาพชุมชนโดยทั่วไป

1.2 การรวบรวมและนำเสนอผลการศึกษารวบรวมข้อมูลศักยภาพของหมู่บ้าน เพื่อสะท้อนให้ชุมชนมองเห็นภาพรวมของชุมชน

1.3 วิเคราะห์สภาพหรือศักยภาพชุมชนร่วมกับคนในชุมชนพร้อมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ตนเองเช่นการจัดเวทีชุมชน และการเสวนากลุ่ม

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์สภาพหรือศักยภาพชุมชนร่วมกับคนในชุมชนพร้อมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิเคราะห์สภาพหรือศักยภาพชุมชน (SWOT)	สิ่งที่ต้องดำเนินการ	เป็นโจทย์วิจัย
จุดแข็ง / ข้อดี	แนวทางหนุนเสริม	
จุดอ่อน / ข้อด้อย	แนวทางการพัฒนาต่อ	
โอกาสในการพัฒนา	ช่องทาง/แนวร่วมในการดำเนินการ	
อุปสรรค / ปัญหา	แนวทางแก้ไข	

1.4 ตีโจทย์วิจัยจากเป้าหมายหรือสิ่งที่ชุมชนอยากให้เป็นอยากให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือภาพที่ชุมชนอยากเห็นในอนาคตและจัดลำดับความสำคัญ

ตารางที่ 3 เป้าหมายหรือสิ่งที่ชุมชนอยากให้เป็นอยากให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือภาพที่ชุมชนอยากเห็นในอนาคต

เป้าหมายหรือสิ่งที่ชุมชนอยากให้เป็น	เป็นโจทย์วิจัย
1. ภาพฝันของชุมชน	
2. สิ่งที่ยากให้เป็น	
3. แนวทางที่ยากให้เกิด	

2. ลักษณะของงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC)

งานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ คือการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน (AB) โดยการทำงานร่วมกัน (C) ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัวจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการวิจัย (R) ที่จะใช้จัดการกับเรื่องสำคัญของชุมชนหรือองค์กร เพื่อนำไปสู่การพัฒนา (D) งานวิจัยประเภทนี้จึงมีชื่อเต็มว่า Area-Based Collaborative Research for Development เป็นการทำงานเพื่อไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และการเมือง) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนหรือองค์กรที่มีหลายระดับของผู้ที่เกี่ยวข้องที่หวังผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาวบนปรัชญาความเชื่อว่าคุณภาพเข้มแข็งที่แท้จริงต้องเกิดจากภายใน ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ทำ และสมัครใจที่จะทำงานร่วมกัน

3. เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC)

งานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) คือ การพัฒนาความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจ สังคมของพื้นที่ด้วยการพัฒนา กลไกการจัดการ ของจังหวัดให้มีข้อมูลและความรู้ที่จำเป็น เพื่อกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับจังหวัดโดยใช้ กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือ

4. ผลลัพธ์ที่คาดหวังของงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) มีดังนี้

4.1 ด้านความรู้ มุ่งเน้นการสร้างความรู้เพื่อเพิ่มทางเลือกและโอกาสการประกอบอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การสร้างความยั่งยืนและสมดุลของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเพิ่มความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างประชาธิปไตยฐานราก

4.2 ผลสำเร็จของการแก้ปัญหาที่เป็นโจทย์ร่วมของภาคีพัฒนาในพื้นที่ได้ หมายถึงสิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ เปลี่ยนให้ดีขึ้น สิ่งที่เป็นโอกาส แต่ยังไม่ได้ใช้ ก็ใช้ให้มากขึ้น

4.3 เกิด “กลไก” ที่มีความสามารถจัดการกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ กล่าวคือ เป็นกลไกที่ทำงานบนข้อมูลและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัด มีความเป็นธรรมพอสมควรระหว่างกัน มีความสามารถในการจัดการเรื่องใหม่ๆ ในอนาคตได้

5. ลักษณะงานวิจัยเชิงพื้นที่

5.1 เป็นการวิจัยแนวใหม่ที่ดำเนินการจากฐานรากขึ้นสู่บน

5.2 สร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

5.3 กระบวนการวิจัยที่ยึดพื้นที่เป็นเป้าหมาย

5.4 ยึดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเป็นเครื่องมือ

5.5 ลักษณะ ทำไป ปรับไป เรียนไป

6. จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่

เป็นงานวิจัยประเภทที่หวังผลให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในพื้นที่ กลไกจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในการจะตั้งโจทย์วิจัยที่หวังผลให้เกิดกลไกจัดการไปพร้อมๆกัน ต้องใช้ความรู้หลายด้าน และการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ซับซ้อนด้านคนและองค์กรในพื้นที่ ตลอดจนสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอย่างเป็นระบบ รวมถึงต้องมีตัวจักรหลักในพื้นที่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาและมีการจัดการที่ดีมากจึงจะนำไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้ งานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ที่ดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน ใช้หลักในการเลือกโจทย์ที่รวมคนในพื้นที่ได้ ไม่มีผลประโยชน์ขัดแย้ง และค่อยๆ ทำจากเรื่องเล็กๆ ไปสู่เรื่องใหญ่ๆ โดยมีลักษณะงานให้การสนับสนุนการสร้างข้อมูลและความรู้ ควบคู่กับการสร้างกลไก จัดการร่วมในมิติการพัฒนาที่สำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ/อาชีพ ด้านสังคม ด้านการปกครอง ณ ปัจจุบัน ใน 2 ระดับ คือ

6.1 งานระดับชุมชน ได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยสานต่อแนวทางโครงการ ความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะในการสนับสนุนการจัดทำบัญชีความเรียงและแผนชุมชน เน้นการสร้างกระบวนการวิเคราะห์และเรียนรู้จากข้อมูลที่เข้มข้นขึ้น และทดลองทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกันในชุมชนเพื่อค้นหา ศักยภาพและขีดจำกัดของการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น

6.2 งานระดับจังหวัด ได้แก่ การวิเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัด ปัญหา ศักยภาพและโอกาสการลงทุนและ การพัฒนาอาชีพ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาสังคมโดยรวมของจังหวัดเพื่อหนุนให้จังหวัดมีข้อมูล เพื่อการตัดสินใจงบประมาณ รวมถึงตั้งคำขอของงบประมาณเพื่อการพัฒนาจังหวัดที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหาตามศักยภาพและโอกาสที่มี

ในพื้นที่เป้าหมาย 25 จังหวัดของงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่จะมีองค์ประกอบของงาน ทั้ง 2 ระดับและมีมิติการพัฒนาที่มากขึ้นเรื่อยๆ ต่างกันขึ้นกับความพร้อมของพื้นที่งานที่เป็นแนวกว้างและครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด คือ งานระดับชุมชนภายใต้กลุ่มงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ 2 ในพื้นที่ 17 จังหวัดซึ่ง สกว. จะเริ่มเชื่อมโยงและพัฒนางานในครอบคลุมมิติการพัฒนา 3 ด้าน เพื่อการมองภาพทิศทางการพัฒนาจังหวัดทั้งระบบมากขึ้น

จากการทดลองทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดต่างๆ ทำให้ สกว. เห็นว่า งานวิจัยรูปแบบใหม่นี้มีคุณประโยชน์ สำหรับการพัฒนาประเทศ เป็นการสนับสนุนให้จังหวัดต่าง ๆ สามารถพัฒนาเติบโตและก้าวไปข้างหน้าได้โดยมีข้อมูลความรู้ที่แม่นยำ จากการวิจัยเป็นพลังหนุน อีกทั้งยังเป็นการช่วยสร้างวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลความรู้ในการทำงานพัฒนาให้กับทีมงานฝ่ายปฏิบัติ ที่เข้ามาทำงานร่วมกับนักวิจัยด้วย ในขณะเดียวกันก็เป็นการลดช่องว่างระหว่างโลกของนักวิชาการกับโลกแห่งความเป็นจริงของ นักปฏิบัติไปด้วยในตัว ส่งเสริมให้จังหวัดมีระบบและกลไกทำงานด้านข้อมูลและ วิชาการที่มีประสิทธิภาพ สามารถเชื่อมต่อกับแหล่งวิชาการทั้ง ในและนอกพื้นที่ได้เพื่อนำข้อมูลความรู้นั้นมาใช้ในการตัดสินใจ เพื่อการพัฒนาจังหวัดได้อย่างถูกต้องและทันการณ์ อยากเห็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านประชากรและทรัพยากร พัฒนาขึ้นมาเป็น เสาหลักที่สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้คนในชนบทไม่ต้องไปหางานทำไกลบ้านไกลครอบครัวของตน อยากเห็นจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่สามารถเป็นต้นแบบของการประยุกต์ใช้ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงได้ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและการบริหาร อยากเห็นเกษตรกรไทย สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารความรู้และพัฒนาทักษะการจัดการที่ทำให้ตนได้รับ ผลตอบแทน ที่เป็นธรรมขึ้น(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550)

การพัฒนาใจทวิวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2550) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research; CBR) หมายถึง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการสร้างตัวตนของคนในท้องถิ่น เป็นงานของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่นเป็นงานวิจัยอย่างแท้จริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งคนนอกและคนใน คนนอกจะต้องเข้าไปเรียนรู้ และเสริมสร้าง สนับสนุนการวิจัยของคนใน ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ ซึ่งลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

1. เน้นชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา เป็นผู้ลงมือวิจัยด้วยตัวเอง
2. มีพี่เลี้ยง ผู้ประสานงาน นักวิชาการ ผู้เข้าร่วมทำงาน
3. เป็นงานวิจัยแบบฐานราก โดยมุ่งสร้างนักวิจัยในท้องถิ่น
4. สร้างความรู้และสืบสานความรู้สู่คนรุ่นใหม่
5. สร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ การทำงานทุกระดับ
6. มีการวางแผน วิเคราะห์ ทดลองปฏิบัติ สร้างทางเลือกนำไปแก้ปัญหาของชุมชน

กาญจนา ทองทั่ว (2550) ขั้นตอนสำคัญที่เป็นหัวใจของงานวิจัยก็คือ การพัฒนาค้นหา โจทย์วิจัยซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้กำหนดว่างานวิจัยชิ้นนั้นจะถือกำเนิดขึ้นมาได้หรือไม่เมื่อทำแล้วจะมี ขอบเขตขนาดไหน มีทิศทางอย่างไร เกิดผลกระทบอะไร มากน้อยแค่ไหนดังนั้นงานวิจัยโดยทั่วไป จะให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้และส่วนมากจะมีหลักการ/ฐานคิดกำกับไว้เสมอ

ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้รับประโยชน์โดยตรงจากงานวิจัยคือชาวบ้าน ในชุมชนท้องถิ่นวิจัยโดยในเบื้องต้นแล้วได้มีการกำหนดฐานคิดหรือวิธีคิดอยู่ 4 อย่าง คือ

1. โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการของชุมชน
2. โจทย์วิจัยนั้นต้องมีความเป็นไปได้ที่จะประสบผลสำเร็จ
3. โจทย์วิจัยต้องยกระดับทักษะการแก้ปัญหาของชาวบ้านผ่านการศึกษาค้นหา

ข้อมูล (ไม่ใช่การปฏิบัติการเลยโดยไม่ค้นหาข้อมูลก่อน)

4. ทุกคนที่เข้าร่วมมีความเข้าใจต่อโจทย์วิจัยอย่างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ
  - 4.1 ช่วงการเตรียมตัวก่อนลงชุมชน

ในการเตรียมตัวก่อนลงไปชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งเพราะ การเตรียมตัวดีก็ทำให้เราได้สิ่งที่ต้องการมาอย่างครบถ้วนดังนั้นในการเตรียมตัวลงชุมชนเพื่อ ค้นหาโจทย์วิจัยมีการเตรียมตัวเบื้องต้นดังนี้

1.1 กำหนดจุดประสงค์ก่อนลงพื้นที่

ในการลงชุมชนแต่ละครั้งต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าในแต่ละ ครั้งนั้นต้องการอะไรมากน้อยแค่ไหนในการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นพบว่าจะไม่ได้อะไรที่ครบสมบูรณ์ในครั้งเดียวในครั้งแรกจะเป็นการแนะนำทำความเข้าใจแนวคิดแนวทางการทำงานวิจัยและสอบถามความต้องการของชุมชนว่าสนใจที่จะนำงานวิจัยไปพัฒนาท้องถิ่นตนเองหรือไม่ถ้าชาวบ้านมีความสนใจในครั้งที่สองของการเข้าไปจะเป็นการประชุมระดมปัญหาค้นหา โจทย์ประเด็นวิจัยรวมถึงการหาทีมวิจัยและในครั้งที่สามจะเป็นการประชุมดูรายละเอียด ข้อเสนอโครงการร่วมกันของทีมวิจัยซึ่งในบางโครงการอาจมีครั้งที่สี่หรือห้าก็แล้วแต่ความพร้อมของชุมชนและความสมบูรณ์เข้าใจร่วมกันของโครงการวิจัย

1.2 ประชุมทำความเข้าใจกับทีมงานในการจัดเวทีพัฒนาโจทย์วิจัยจะต้องมี การทำงานช่วยกันเป็นทีม การที่ทีมจะทำงานช่วยเหลือกันได้นั้นจะต้องมีประชุมออกแบบ กระบวนการจัดเวทีร่วมกัน และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันให้ชัดเจนในการประชุมก็จะมี การทำความเข้าใจสิ่งที่ต้องการ (วัตถุประสงค์) กำหนดวิธีการที่จะได้มา กำหนดเวลาที่ใช้ วัสดุอุปกรณ์ที่

ต้องใช้และคนที่จะรับผิดชอบในแต่ละช่วง เช่น คนดำเนินการประชุม คนบันทึกข้อมูลคนสรุปประเด็น คนประสานงาน เป็นต้น

1.3 ประสานงานเตรียมการพื้นที่เมื่อเตรียมทีมงานเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือการประสานงานเตรียมการกับพื้นที่ สิ่งที่ต้องทำคือการลงไปประสานงานกับผู้นำชุมชนทำความเข้าใจกับผู้นำเบื้องต้นว่าสนใจหรือไม่ต่อจากนั้นก็เป็นการนัดหมายเพื่อเตรียมผู้เข้าร่วม เตรียมสถานที่ สื่ออุปกรณ์เตรียมอาหารอาหารว่าง ให้พร้อมสำหรับจำนวนคนที่เข้าร่วมประชุม

1.4 เตรียมทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ การทำงานจะง่ายขึ้นถ้าเรารู้ข้อมูลพื้นที่ที่เราจะลงไปพัฒนาโจทย์วิจัยก่อนจะช่วยให้เราได้ในำประเด็นในการประชุม รวมถึงการรู้ข้อมูลของตัวคนในชุมชนคือผู้นำหรือชาวบ้านว่าเขาทำอะไร สนใจเรื่องอะไร มีปัญหาความต้องการเบื้องต้นอย่างไรการรู้เขารู้เราก่อนการทำงานก็จะสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้นวิธีการที่จะรู้ข้อมูลทีกล่าวมาข้างต้นอาจทำได้โดยการศึกษาข้อมูลมือสองที่มีอยู่แล้วโดยอาจหาได้จากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือเข้าไปพูดคุยกับผู้นำชุมชนก่อนในช่วงของการเข้าไปประสานงานเตรียมการกับพื้นที่ก็ได้

4.2 ช่วงการจัดเวทีชุมชน

หลังจากมีการเตรียมทีมเตรียมสื่ออุปกรณ์ และเตรียมพื้นที่พร้อมเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการจัดเวทีค้นหาโจทย์วิจัยโดยทั่วไปแล้วการจัดเวทีแบบนี้จะใช้รูปแบบการจัดประชุมกลุ่มแบบเข้มข้น (Focus Group Discussion) ซึ่งจะต้องมีการเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้รู้ ผู้นำและผู้มีส่วนสำคัญกับการตัดสินใจทำวิจัยหรือทำงานพัฒนาชุมชนเข้าร่วม ในการดำเนินการเวทีการประชุมพัฒนาโจทย์วิจัยมีขั้นตอนสำคัญๆที่ต้องทำดังนี้

2.1 การแนะนำตัวและชี้แจงจุดประสงค์การประชุมเป็นธรรมเนียมของการจัดประชุมทุกอย่างอยู่แล้วที่จะต้องมีการแนะนำทำความรู้จักกันของผู้ร่วมประชุมก่อนจะมีการพูดคุยกันวิธีการแนะนำอาจมีหลายวิธีถ้าคนไม่มากอาจจะแนะนำตัวกันทีละคนแต่ถ้ามีคนเข้าร่วมประชุมมากในส่วนของคนบ้านอาจจะให้ตัวแทนแนะนำเพื่อความรวดเร็วแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและเทคนิคของผู้ดำเนินการประชุมโดยมีหลักการกำกับเบื้องต้นเพียงว่าทำอย่างไรจะให้คนรู้จักกันและคุ้นเคยกันก่อนที่จะมีการพูดคุยกันต่อจากนั้นผู้ดำเนินการประชุมควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดประชุมให้ผู้เข้าร่วมรับทราบร่วมกันอีกครั้งว่าประชุมเพื่ออะไร และจะใช้เวลานานแค่ไหนเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เตรียมตัวและเตรียมประเด็นในการแลกเปลี่ยนได้

2.2 การอธิบายแนวคิดหลักการ วิธีการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเนื่องจากว่างานวิจัยเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้านเราต้องทำความเข้าใจกับเขาก่อนว่างานวิจัยคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไรและเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอย่างไร เทคนิควิธีการง่ายๆที่ใช้คือการอธิบายประกอบแผ่นชาร์ต หรือการวาดภาพประกอบบนกระดาษฟลิป (Flip Chart) เพราะจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายกว่าการพูดปากเปล่าเพียงอย่างเดียวในการอธิบายต้องบอกให้เขาเข้าใจให้ได้ว่างานวิจัยคืออะไร เมื่อก่อนใครเป็นผู้วิจัยทำไมชาวบ้านจึงมาทำวิจัย งานวิจัยแบบนี้ชาวบ้านแตกต่างจากวิจัยแบบอื่นอย่างไรมีวิธีการทำอย่างไร และสุดท้ายต้องบอกว่าทำแล้วชาวบ้านได้อะไรพร้อมกับยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมาประกอบในการนำอภิปรายควรมีการเปิดให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนกันไปด้วยโดยตลอดเพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและสุดท้ายต้องมีการถามความสนใจของชาวบ้านว่าสนใจงานแบบนี้ไปใช้กับชุมชนของเขาหรือไม่อย่างไร

สิ่งสำคัญของขั้นตอนนี้คือทำอย่างไรก็ได้ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์ของงานวิจัยในแนวนี้อะไรที่ดึงดูดใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัยถ้าประเมินแล้วผู้ดำเนินการประชุมยังไม่แน่ใจการอธิบายของตนเองอาจจะต้องใช้สื่ออื่นมาช่วย เช่น สื่อวีดิทัศน์ ภาพโปสเตอร์ แผ่นพับ เป็นต้น

2.3 การค้นหาปัญหาชุมชนด้วยหลักการที่ว่าโจทย์วิจัยต้องมาจากจากความต้องการของชุมชนดังนั้นเมื่อชาวบ้านเห็นความสำคัญของการวิจัยและสนใจร่วมกระบวนการวิจัยแล้วขั้นตอนต่อมาคือการค้นหาปัญหาความต้องการเพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย

วิธีการค้นหาปัญหาชุมชนที่ทำกันทั่วไปก็คือการระดมสมองและเครื่องมือที่นำมาช่วยจับประเด็นในการระดมสมองก็มีหลากหลายแต่ที่นิยมกันมากและง่ายต่อการจับประเด็น คือ Mind Map สำหรับเทคนิคการระดมปัญหาช่วงแรกเราจะเริ่มจากการมองชุมชนในเชิงระบบก่อน เช่นเราอาจมองว่าองค์ประกอบของระบบชุมชน ประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมหลังจากนั้นก็ตั้งคำถามคำถามเพื่อการระดมปัญหาก็คงได้เรียงไปในแต่ละด้านและบันทึกไว้ในชาร์ตในรูปแบบ Mind Map เพื่อให้เห็นไปพร้อมๆกันเพราะแทนที่เราจะเปิดเวทีถามผู้เข้าร่วมว่ามีปัญหาอะไรในชุมชนบ้างซึ่งมันจะกว้างเกินไปและจัดระเบียบยาก เราก็ลงไปดูสภาพปัญหาในแต่ละด้านเลยจะทำให้เราจับประเด็นง่ายขึ้น

2.4 การค้นหาศักยภาพชุมชนหลังจากได้ทราบปัญหาของชุมชนในแต่ละด้านแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการระดมศักยภาพของชุมชน หรือทุนทางสังคมของชุมชนที่จะเป็นปัจจัยบวกช่วยให้การทำงานวิจัยประสบความสำเร็จได้ ศักยภาพหรือทุนของชุมชนอาจจะประกอบด้วย

ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่คนสร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา
ต้องถนอมถึงหน่วยงานองค์กรที่จะเข้ามาหนุนเสริมชุมชนในการทำงาน เป็นต้น

สำหรับวิธีการค้นหาศักยภาพชุมชน ก็ใช้คำถามง่าย ๆ เช่น ทุน ภูมิปัญญา
หรือข้อดีของชุมชนมีอะไรบ้างจากนั้นก็ตั้งคำถามให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมลงรายละเอียดในแต่ละเรื่อง

2.5 การจัดลำดับความสำคัญปัญหา เมื่อทราบปัญหาและศักยภาพชุมชนแล้ว
สิ่งที่จะต้องทำต่อไปคือการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยการให้เวทีประชุมเป็นผู้ตัดสินใจว่า
ปัญหาอะไรที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชนมากอันดับหนึ่งอันดับสอง หรืออันดับสาม พร้อมกับการ
ให้เหตุผลประกอบสำหรับวิธีการนั้นถ้าจะให้ดีควรใช้วิธีการเอาข้อมูลเกี่ยวกับตัวปัญหา เช่น สภาพ
ผลกระทบ ความเรื้อรัง ความรุนแรง เป็นต้นมาจัดลำดับความสำคัญแทนการลงมติของที่ประชุม
(Vote) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาจะทำให้เราทราบว่าชุมชนเขากำลังสนใจเรื่องอะไร
และรู้เหตุผลของการที่เขาสนใจเรื่องนั้นๆ มาเป็นข้อมูลสำหรับการดำเนินการขั้นต่อไป

2.6 การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อตัดสินใจเลือกโจทย์วิจัยในการวิเคราะห์ปัญหา
เพื่อการค้นหาโจทย์วิจัยจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาในเบื้องต้นเพื่อให้เวทีประชุมเข้าใจร่วมกันและ
ตัดสินใจเลือกประเด็นในทำเป็นโจทย์วิจัยได้ง่ายขึ้นโดยจะนำเอาประเด็นเฉพาะที่เราจัดลำดับ
ความสำคัญไว้มาทำการวิเคราะห์ทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้างการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเป็น
วิธีการหนึ่งที่จะสามารถมองปัญหาให้ลึกและกว้างได้และการใช้การวิเคราะห์เชิงระบบ (System
Analysis) และ การคิดเชิงระบบ (System Thinking) เข้ามาช่วยจะทำให้เราเข้าใจง่ายขึ้น

มิติแนวตั้งและแนวนอน คือแต่ละสาเหตุพื้นฐานของปัญหามีความเป็นระบบ
และในระบบย่อยก็จะมีสาเหตุย่อย ๆ ภายในของมันได้อีก

มิติแนวตั้งแบบเชื่อมโยงที่กว้างขึ้นเมื่อมองที่สาเหตุหลักอาจจะเกี่ยวโยงกับ
สาเหตุอื่นที่กว้างใหญ่กว่าตัวมัน เช่นปัญหาด้านโครงสร้าง ปัญหาจากกระแสโลก เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ปัญหาแล้วเสร็จควรมีประเมินความเป็นไปได้ในการทำการวิจัย
โดยการเชื่อมโยงกับศักยภาพที่ชุมชนมีให้ประเมินดูว่าประเด็นไหนเป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน
มากที่สุดมีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จภายในเวลาที่กำหนดหรือไม่ถ้าทำแล้วจะ
ยกระดับการเรียนรู้ของชุมชนได้หรือไม่ แล้วให้ที่ประชุมตัดสินใจร่วมกัน

2.7 การกำหนดคำถามวิจัย เมื่อได้ประเด็นที่จะวิจัยร่วมกันแล้วสิ่งที่
ผู้ดำเนินการประชุมจะต้องถามที่ประชุมต่อก็คือ สิ่งที่ยากรู้ อยากหาคำตอบในประเด็นนี้คืออะไร
จากนั้นก็ร่วมกันระดมลงบนกระดานและตกแต่งเป็นคำถามวิจัยที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของที
ประชุม

2.8 การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยนั้นจะกำหนดต่อเนื่องจากการตั้งคำถามวิจัยโดยส่วนมากวัตถุประสงค์จะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยดังนั้นในการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยมักจะตั้งคำถามร่วมกันว่า“ถ้าจะตอบคำถามวิจัยให้ได้จะต้องรู้หรือทำอะไรบ้าง” โดยวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ

2.8.1 เป็นการศึกษาบริบทของชุมชนหรือเรื่องนั้นๆ

2.8.2 เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

2.8.3 เป็นการตั้งเพื่อตอบผลการศึกษาทั้งหมดจากโจทย์ที่งจากข้อมูลและผลการทดลองปฏิบัติการ

2.9 การกำหนดขั้นตอนวิธีการขั้นตอนนี้เป็นกรออกแบบกรทำวิจัยร่วมกันวิธีการคือให้ทีมวิจัยนำวัตถุประสงค์มาแตกประเด็นถ้าจะตอบวัตถุประสงค์ให้ได้จะต้องทำอะไรบ้างโดยให้มีการกำหนดขั้นตอนและวิธีการแต่ละขั้นร่วมกันอย่างละเอียดให้เห็นว่าจะเริ่มจากขั้นตอนไหนและไปสิ้นสุดตรงไหน

2.10 การหาทีมวิจัยร่วม เมื่อได้ขั้นตอนวิธีการทำงานวิจัยแล้วควรมีการหาทีมทำงานโดยมีหลักการตั้งคำถามเบื้องต้นว่า“งานวิจัยแบบนี้ควรมีใครเข้ามามีส่วนร่วมบ้างจึงจะทำงานวิจัยขึ้นนี้ประสบความสำเร็จได้ จากนั้นก็ระดมรายชื่อในที่ประชุมเพื่อนำไปประกอบการร่างข้อเสนอโครงการวิจัย (Proposal) ต่อไปหลังจากการได้ร่างข้อเสนอโครงการวิจัยแล้วสิ่งที่ควรทำในขั้นตอนต่อไปคือการตั้งทีมยกร่างโครงการวิจัยและมีการนัดหมายประชุมอีกครั้งเพื่อช่วยกันปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกัน

4.3 ช่วงหลังการจัดเวทีชุมชน

สิ่งที่ควรทำทุกครั้งหลังจากการจัดเวทีประชุมคือการสรุปบทเรียนร่วมกันเพื่อประเมินกระบวนการเทคนิควิธีการและประเมินผลที่ได้จากการจัดประชุมร่วมกันซึ่งจะเป็นการเวทีสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนทำงานและจัดปรับกระบวนการจัดเวทีในครั้งต่อไปได้ดังนั้นอาจจะเป็นอีกคาถาหนึ่งบทสำหรับกำกับกระบวนการจัดเวทีว่าทุกครั้งจะต้องมีการสรุปบทเรียนเล็กๆ ร่วมกัน (ภาสกร บัวศรี, 2553)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

1. ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่ เห็นพ้องต้องกันและเข้ามาช่วยรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ ต้องการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคล ได้มี ส่วนช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยจิตใจ และอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วม รับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ของสังคม

การมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจระดับต่าง ๆ ทาง การจัดการบริหารและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2549) กล่าวถึง การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับ ครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วม หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และ รวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ

เจดีย์ว บุรีภักดีและคณะ (2545) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมอย่าง แข็งขันของกลุ่มบุคคล ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมต้อง เป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนา ตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชน มิใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิด หรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรม และวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนามักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิด หรือโครงการของตน

องค์การอนามัยโลก (ม.ป.ป.อ้างถึงใน วันดี โภคะกุล และ อุบลพรรณ จุฑาสมิติ, 2545) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึงกระบวนการซึ่งบุคคลและครอบครัว

มีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องสุขภาพอนามัย และสวัสดิการ รวมทั้งชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยเน้นเรื่อง การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วม ของชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาสุขภาพอนามัย ดังนี้

1. การนำเทคโนโลยีทางการแพทย์เพียงอย่างเดียวมาใช้ ไม่สามารถแก้ปัญหาสุขภาพในชุมชนได้เท่ากับการดูแลตนเอง
2. การจัดบริการทางการแพทย์ และสาธารณสุข ไม่สอดคล้อง หรือไม่เป็นที่ยอมรับในชุมชน ก่อให้เกิดการสูญเสียเปล่าเนื่องจากประชาชนไม่มารับบริการ
3. ชุมชนมีทรัพยากรมากมาย ทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ กำลังคน สามารถนำมาใช้ซึ่ง จะทำให้ชุมชนยอมรับและเข้าถึงการบริการ
4. ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวกับกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนเอง

สุริยา วีรวงศ์ (2544) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาตั้งแต่จุดเริ่มต้น กล่าวคือ ตั้งแต่การสร้างแนวคิดไปจนถึงสิ้นสุดการทำการกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน กล่าวคือมุ่งเน้นถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาที่จัดตั้งมาจากการเริ่มต้นกำหนด และวิเคราะห์ปัญหาโดยประชาชนเป็นหลัก

จุฬารัตน์โสตะ (2543) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมหมายถึง การที่บุคคล หรือคณะบุคคล เข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ หรือกระบวนการบริหาร ประสิทธิภาพขององค์การขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์การนั้นในการปฏิบัติการกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังความคิด สติปัญญา ก็คือ การให้มีส่วนร่วม การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์การนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินการหรือปฏิบัติการกิจต่าง ๆ เป็นผลให้บุคคลนั้นมีความผูกพัน (Commitment) ต่อภารกิจและองค์การ

ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ (2543) การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

โคเฮน และฮัฟฮอฟ (1981) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยที่สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องของ 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเสมอภาค

องค์การสหประชาชาติ (UN, 1974 อ้างถึงใน ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย, 2540) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ คือในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร และในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรม และต่อโครงการ

สมทรง รักษ์เฝ้า และ สรวงศ์ภรณ์ ดวงคำสวัสดิ (2540) การที่จะพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของบุคคล ครอบครัว และชุมชนให้ได้ยั่งยืนนั้น จะต้องช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีศักยภาพ และความสามารถที่จะดำเนินการพัฒนา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของชุมชนได้ด้วยตนเอง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงาน เพื่อจะช่วยให้ชุมชนได้พัฒนาในเรื่องต่าง ๆ คือ

1. ช่วยให้แผนงานต่าง ๆ ที่วางไว้นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม กับความสนใจ ความต้องการ และค่านิยมของประชาชน หรือชุมชน
2. ได้แนวคิดใหม่ ๆ และภูมิปัญญาของชุมชนมาช่วยแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ช่วยให้เกิดการไว้วางใจ และสนับสนุนในการดำเนินงาน
4. ช่วยให้ผู้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา หรือให้ความสนใจปัญหา และพัฒนาความสามารถที่จะนำไปสู่การรับผิดชอบในการดำเนินงานด้วยตนเอง
5. ช่วยให้เกิดการประสานงานภายในชุมชน
6. ช่วยพัฒนาให้เกิดแนวคิดที่เป็นสังคมประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการตั้งแต่ต้น กล่าวคือ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในเรื่อง

ที่จะพัฒนา พร้อมทั้งเข้าร่วมปฏิบัติในกิจกรรมของโครงการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้น ๆ ด้วย

2. หลักสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนั้นเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของนักพัฒนา กันเองและการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรชุมชน หลักการสำคัญในการปฏิบัติกร่วมกับประชาชนที่ สำคัญ ๆ (บัณฑูร อ่อนดำ, สามารถ ศรีจางค์, 2544) มีดังนี้

2.1 การจัดความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน การจัดความสัมพันธ์ด้าน บทบาทระหว่างนักพัฒนากับชุมชนที่เท่าเทียมกัน เป็นหลักการสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยต่างฝ่ายควรมีความตระหนัก ความต้องการของตนเอง และสิ่งทีตนเองสามารถทำได้ รวมทั้ง องค์กรชุมชนควรตระหนัก ในความเป็นเจ้าของ ต้องการคิดเอง ทำเอง กำหนดเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะ เป็นส่วนที่คอยกำกับ กำหนดให้เกิดบทบาทการทำงานที่เหมาะสม ตามศักยภาพ และเป็นทีพอใจ ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

2.2 การมีอิสระไม่ครอบงำ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ ควรอยู่บนฐานของ การไม่ครอบงำ การให้อิสระภาพในการคิด และการแสดงออกโดยไม่มีอคติ และไม่นำความคิด ความเชื่อของตนมาวัด หรือตีคุณค่า หรือชักจูงครอบงำให้เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะความเชื่อมั่นใน ศักยภาพฐานความรู้ ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ที่จะป็นฐานพลัง สำคัญในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองต่อไป โดยทีนักพัฒนาต้องมีวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้างพร้อมจะ ยอมรับฟังความแตกต่าง ความเคารพในความเป็นคนของทุกคน

2.3 การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มในสังคมในชุมชนหนึ่ง ๆ ย่อมประกอบด้วย ความ แตกต่างหลากหลาย ทั้งด้านฐานะ เพศ วัย สถานะทางสังคมฯลฯ การสร้างโอกาสเปิดพื้นที่ทาง สังคมอย่างเท่าเทียมในการให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิด ศักยภาพ ความรู้ และร่วมมีบทบาทดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้งานทีดำเนินไปนั้นไม่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง และส่งผลกระทบกระจายไปสู่คนทุกส่วนในชุมชน ในสังคมอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม

2.4 การมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอน การดำเนินงานพัฒนาตามโครงการ พัฒนาหนึ่ง ๆ นั้น มีกระบวนการขั้นตอนทีต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน หลายครั้งที่เราพบว่า โครงการ พัฒนาต่าง ๆ ทีส่งผลกระทบต่อชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเมื่อถึงขั้นดำเนินการแล้ว มักเกิดปัญหาความขัดแย้ง และสร้าง ผลกระทบต่อชุมชนมากมายตามมา รวมทั้งการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทีขาดความ เข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งหน่วยงานทั้งหลายทีเข้ามาดำเนินงานร่วมกับชุมชน มักอ้างเสมอว่า ได้เปิด

โอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว โดยการเชิญตัวแทนของชุมชนเข้าร่วมประชุม และร่วมกิจกรรม ในขณะที่โครงการที่ดำเนินการไปนั้นผ่านการวางแผนและตัดสินใจมาแล้ว โดยที่ชุมชนไม่มีโอกาสรับรู้มาก่อน แต่เป็นเพียงผู้ร่วมในบางส่วนที่กำหนดโดยเจ้าของโครงการนั้น ๆ

การมีส่วนร่วมที่แท้จริง จึงควรมีให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล การสรุปบทเรียน แก้ไขปรับปรุง และรวมทั้งการขยายผล เผยแพร่ผลสู่สาธารณะ เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม การที่ประชาชนจะเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการดังนี้

1. ประชาชนจะต้องมีอิสระที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to participate)
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to participate)
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to participate)

หากไม่มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่สามารถเข้าร่วมได้ และไม่มีใจเต็มใจแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนจะไม่เกิดขึ้นเลย

นอกจากเงื่อนไข 3 ประการดังกล่าวแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังนี้

1. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมก่อนเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมในสถานการณ์ฉุกเฉิน
2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินเสียทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วม มากเกินกว่าที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ
3. ประชาชนต้องมีความสนใจ ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้ง 2 ฝ่าย
5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม

หากมีส่วนร่วม

การที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น จะต้องมียุทธวิธี หรือเทคนิควิธีดังนี้

1. ต้องให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน
2. สร้างกลุ่มให้เป็นที่ดึงดูดใจของสมาชิก
3. เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมตรงกับพื้นฐานแห่งความดึงดูดใจของกลุ่ม

4. ความมีชื่อเสียงและเกียรติยศของสมาชิกในกลุ่ม
5. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแรงกดดันจากกลุ่มโดยการสร้างปัญญาร่วมของสมาชิกผู้ต้องการเปลี่ยนแปลง
6. การเสนอข่าว การวางแผน และผลของการเปลี่ยนแปลงจะต้องให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วม
7. จัดกำลังตั้ง (ส่วนที่ไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง) โดยเริ่มต้นปรับปรุงส่วนที่เกี่ยวข้องใหม่

สรุปได้ว่า หลักสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา คือ การมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน การเปิดโอกาสให้มีความเป็นอิสระไม่ครอบงำ การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องรวมถึงมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรรณิการ์ ชมดี (2524) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะกรณี โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เพศอายุ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้ และความยาวนานในการอาศัย มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทั้งนี้ เพราะระดับการศึกษาที่สูงทำให้ คณะกรรมการสามารถค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ ตลอดจนศึกษาความต้องการของชุมชน สามารถคิดหาและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาแก้ไขช่วยลดปัญหาได้สร้างสังคมใหม่ที่เป็นประโยชน์ ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานร่วมตัดสินใจ ควบคุมติดตามและประเมินผล บำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ทำให้เกิดประโยชน์

มงคล จันทร์ส่อง (2544) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ อายุ และ ความคาดหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วม กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายอย่างได้แก่เพศ อายุ ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่ม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มณฑล เอกอตุลย์พันธ์ (2553) ได้ศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณตลาดน้ำตลิ่งชัน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้านเรียงตามลำดับ ดังนี้ คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไข ตามลำดับ

ลำยอง ปลั่งกลาง และคณะ (2555) ได้ศึกษา โครงการการพัฒนาจิตวิทยัจฉลุดโครงการวิจัยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชน ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1. เพื่อค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและทบทวนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน 2. พัฒนาจิตวิทยัจฉลุดโดยการบูรณาการภูมิปัญญากับการพัฒนาชุมชน และ 3. เพื่อสร้างชุดโครงการวิจัยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงจากผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น 19 คน ผู้นำชุมชน 10 คน และผู้เกี่ยวข้อง 5 คน รวมเป็น 34 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) พบว่า ในชุมชนตำบลสามบัณฑิตค้นพบผู้นำภูมิปัญญา 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการทำมาหากินการรักษาโรคการกินอยู่ศิลปกรรมภาษาและวรรณกรรมศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคมส่วนยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับข้อมูลภูมิปัญญาของหน่วยงานในท้องถิ่น ได้แก่ ยุทธศาสตร์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณีและการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความยั่งยืน

ผลการพัฒนาจิตวิทยัจฉลุดจากความร่วมมือของหน่วยงานในชุมชนมี 7 ประเด็น คือ 1. ทำอย่างไรชุมชนจึงจะได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ศักยภาพของภูมิปัญญาเป็นอย่างไร 3. ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวทางใดบ้างที่จะจัดเป็นประเด็นวิจัยได้ 4. จะจัดงานประเพณีตามภูมิปัญญาอย่างไร 5. จะนำภูมิปัญญาไปสู่การท่องเที่ยวได้เพียงใด 6. ประเด็นวิจัยจะสามารถพัฒนาจิตวิทยัจฉลุดได้เพียงใด และ 7. การประสานงานหน่วยงานพัฒนาจิตวิทยัจฉลุดโครงการวิจัยควรเป็นอย่างไร ส่วนผลการสร้างชุดโครงการวิจัยสามารถสร้างชุดโครงการวิจัยได้ 2 ชุด คือ ชุดโครงการวิจัยการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการท่องเที่ยวมี 4 โครงการย่อยและชุดโครงการวิจัยการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาด้วยการบูรณาการหน่วยงานในพื้นที่เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนมี 6 โครงการย่อย

วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์ (2552) ได้ศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการดูแลรักษาและ ด้านการค้นพบสาเหตุของปัญหา อยู่ในระดับสูงด้านการปฏิบัติงานด้านการวางแผนดำเนินงาน และ ด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง

โยธิน สุริยพงศ์ (2555) ได้ศึกษา การพัฒนาจิตวิทยวิจัยการผลิตพืชผักเมืองหนาวเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ขนาดเล็กอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ชุดจิตวิทยวิจัยและข้อเสนอชุดโครงการที่มีคุณภาพโดยสร้างควมมีส่วนร่วมภายใต้ศักยภาพของชุมชนเพื่อให้ได้องค์ความรู้เรื่องกระบวนการพัฒนาจิตวิทยและข้อเสนอที่มีคุณภาพและเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยภายในท้องถิ่น พบว่า ประเด็นจิตวิทยวิจัยสำคัญจากชุมชน 3 ประเด็นตามลำดับความสำคัญดังนี้

ประเด็นที่ 1 การวิจัยข้อมูลเศรษฐกิจและการตลาดพืชผักเมืองหนาวในจังหวัดเลย และจังหวัดใกล้เคียงเช่นขอนแก่นและอุดรธานีประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อย 4 ประเด็น

ประเด็นที่ 2 การวิจัยเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรในการปลูกพืชผักเมืองหนาวบ้านหินสอประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อย 6 ประเด็น

ประเด็นที่ 3 การวิจัยและพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในการปลูกพืชผักเมืองหนาวในเชิงการค้าของเกษตรกรบ้านหินสอประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อย 4 ประเด็น

สุจินต์ ดาววีรกุล (2527) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดี เด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ. 2527 พบว่า เพศ และ อายุ ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การดำเนินการพัฒนาชุมชนคณะกรรมการชุมชนไม่ว่าเพศชายหรือเพศหญิงล้วนแล้วแต่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคณะกรรมการชุมชนที่มีอายุน้อยหรือมากสามารถเข้าร่วมดำเนินการกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

ไสวตรี ฤ กลาง และคณะ (2555) ได้ศึกษา การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเพื่อการศึกษาดูแลชุมชนในฐานะเครื่องมือทางสังคมและรูปแบบความร่วมมือของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. เพื่อศึกษาทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือของชุมชนและแนวทางการเสริมศักยภาพตลาดชุมชน
2. เพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัยการศึกษาดูแลชุมชนในฐานะเครื่องมือทางสังคมในการสร้างความร่วมมือและสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชน และ
3. เพื่อสร้างกลุ่มแกนทางวิชาการ อาจารย์ และนิสิตที่จะทำงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องเครื่องมือทางสังคมในการทำงานกับชุมชนทั้งนี้ข้อค้นพบและข้อเสนอของโครงการ

“การพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อการศึกษาตลาดชุมชนในฐานะเครื่องมือทางสังคมและรูปแบบความร่วมมือของชุมชน” โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ ตลาดชุมชนในจังหวัดนครปฐมจะเป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนข้อมูลจากปฏิบัติการในระดับพื้นที่ข้อมูลที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ และกลไกทางสังคม ตลอดจนข้อเสนอทางนโยบายที่สามารถนำเสนอเพื่อทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือของชุมชนและแนวทางการเสริมศักยภาพตลาดชุมชนเกิดการพัฒนาโจทย์วิจัยการศึกษาตลาดชุมชนในฐานะเครื่องมือทางสังคมในการสร้างความร่วมมือและสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชนและสร้างกลุ่มแกนทางวิชาการ อาจารย์ และนิสิตที่จะทำงานวิจัย

ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ (2550) ได้ศึกษา การพัฒนาโจทย์วิจัยและข้อเสนอวิจัยเรื่องพลังงานทางเลือกเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี วิทยาลัยเทคนิคอุตรธานี และชุมชนบ้านบุงแก้ว ตำบลบุงแก้ว อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุตรธานี มีการประชุมสัมภาษณ์กลุ่มสัมภาษณ์เดี่ยวสำรวจข้อมูลบริบทชุมชนทรัพยากรที่มีอยู่และความต้องการด้านพลังงานในพื้นที่และศึกษาดูงาน ณ ศูนย์จักรกลเกษตรชัยนาทวัดพยัคฆาราม จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านหนองแซงสร้อย อำเภอหนองวัวซออบ ตำบลบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุตรธานี และอาคารพลังงานเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ได้โจทย์วิจัยและข้อเสนอวิจัยในการจัดการพลังงานในชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองโดยการลดการใช้พลังงานการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนระยะยาวเพื่อแสวงหาแหล่งพลังงานทางเลือกมาทดแทนพลังงานจากน้ำมัน โดยนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เป็นพลังงาน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิตไบโอดีเซลจากพืชที่มีในท้องถิ่นการเผาถ่านการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อทำน้ำอุ่นและอบแห้งและการผลิตเครื่องมือหีบอ้อยแบบประหยัดพลังงาน

อานนท์ ผกากรอง และคณะ (2553) ได้ศึกษา โครงการพัฒนาโจทย์วิจัยบ้านศรีอุบลได้ลงพื้นที่ค้นหาโจทย์วิจัยบ้านศรีอุบลตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เพื่อร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัย ซึ่งได้ดำเนินร่วมงานกับ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีรายได้หลักจากการขายยางพารา บางรายมีรายได้ถึง 80,000 บาทต่อเดือน ตอนนี้มีมีความสนใจอยากรวมตัวกันเพื่อการจัดการผลผลิตและปัจจัยการผลิตแต่ปัญหาที่พบคือ ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นและไม่ไว้วางใจกันไม่ค่อยมีเวลาให้กับงานส่วนรวม ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการประชุมและทำกิจกรรมเพราะเคยมีบทเรียนจากความล้มเหลวจากการทำงานกลุ่มในอดีตจึงได้ร่วมกันจัดเวทีค้นหาปัญหาและพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นของบ้านศรีอุบลขึ้นมา

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Base Research : CBR) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกที่มาจากความต้องการของชุมชนที่มีพื้นที่รอบป่าชุมชน บ้านโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อนำมากำหนดเป็นโจทย์วิจัย โดยการวิเคราะห์ปัญหาค้นหาศักยภาพความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน พร้อมทั้งค้นหาอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาป่าชุมชน โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างวิธีการรวบรวมข้อมูลการดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการวิจัย
3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ จำนวนประชากรรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน สามารถจำแนกออกได้ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรรอบป่า จาก 4 หมู่บ้าน

หมู่	บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร		รวม
			ชาย	หญิง	
6	บ้านโกรกประดู่	182	371	394	765
8	บ้านหนองโดนน้อย	122	320	308	628
15	บ้านไทรงาม	105	243	239	482
16	บ้านร่วมเย็น	41	109	96	205
รวมทั้งสิ้น		450	1,043	1,037	2,080

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ตัวแทนของ ผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. ส.อบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไป ของหมู่บ้านรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านโกรกประดู่ บ้านหนองโดนน้อย บ้านไทรงาม และบ้านร่มเย็น โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน ปัญหาของชุมชน เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไข ปัญหา สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานวิจัยได้ชัดเจนและนอกจากนี้ยังใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ การเลือกแบบอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) เก็บข้อมูลผู้ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครนักวิจัยชุมชน พร้อมทั้งเข้าร่วมเวทีพัฒนาใจวิทยวิจัยของชุมชน พร้อมทั้งเป็นผู้รู้ด้านการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน สามารถจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามกิจกรรม ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงกิจกรรมและกลุ่มตัวอย่างในการค้นหาใจวิทยวิจัยเชิงพื้นที่

กิจกรรม	กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
1. เวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ และเป็นปัญหา ที่คนในชุมชนได้รับผลกระทบในวงกว้าง	ผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. ส.อบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและ เอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และ ชาวบ้าน	120 คน
2. เวทีสนทนาพูดคุยทบทวนถึงประเด็น ปัญหาที่ได้จากการเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่ ในครั้งที่แล้ว เพื่อนำมาสู่การพัฒนาใจวิทย วิจัยร่วมกันอีกครั้งระหว่างนักวิจัยกับ ชุมชนในพื้นที่	ผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. ส.อบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และ เอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และ ชาวบ้าน	90 คน
3. เวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรบุคคล ทุน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและการ ใช้ประโยชน์จากป่า	ผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. ส.อบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และ เอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และ ชาวบ้าน	80 คน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

กิจกรรม	กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (คน)
4. เวทีสนทนากลุ่ม ถึงปัญหาของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน เพื่อนำมากำหนดเป็นโจทย์วิจัยโดยนำทุนทางสังคมและปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ มาร้อยเรียง และค้นหาความสัมพันธ์ของทั้งสองส่วน	ตัวแทนผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. ส.อบต. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และชาวบ้าน	70 คน
5. เวทีการนำเอาโจทย์วิจัยมาวิเคราะห์ กำหนดกิจกรรมแก้ปัญหาป่าชุมชนระหว่างนักวิชาการกับนักวิจัยชุมชน และร่างข้อเสนอโครงการ (Proposal)	นักวิชาการ และนักวิจัยเชิงพื้นที่	14 คน
6. เวทีการนำประเด็นปัญหาที่ได้จากชุมชนเข้าสู่การพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข	ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักวิจัยเชิงพื้นที่	17
7.		14
		405

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

(Community Base Research : CBR)
(Generalization)

เพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและกว้างโดยการเก็บรวบรวมข้อมูล

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

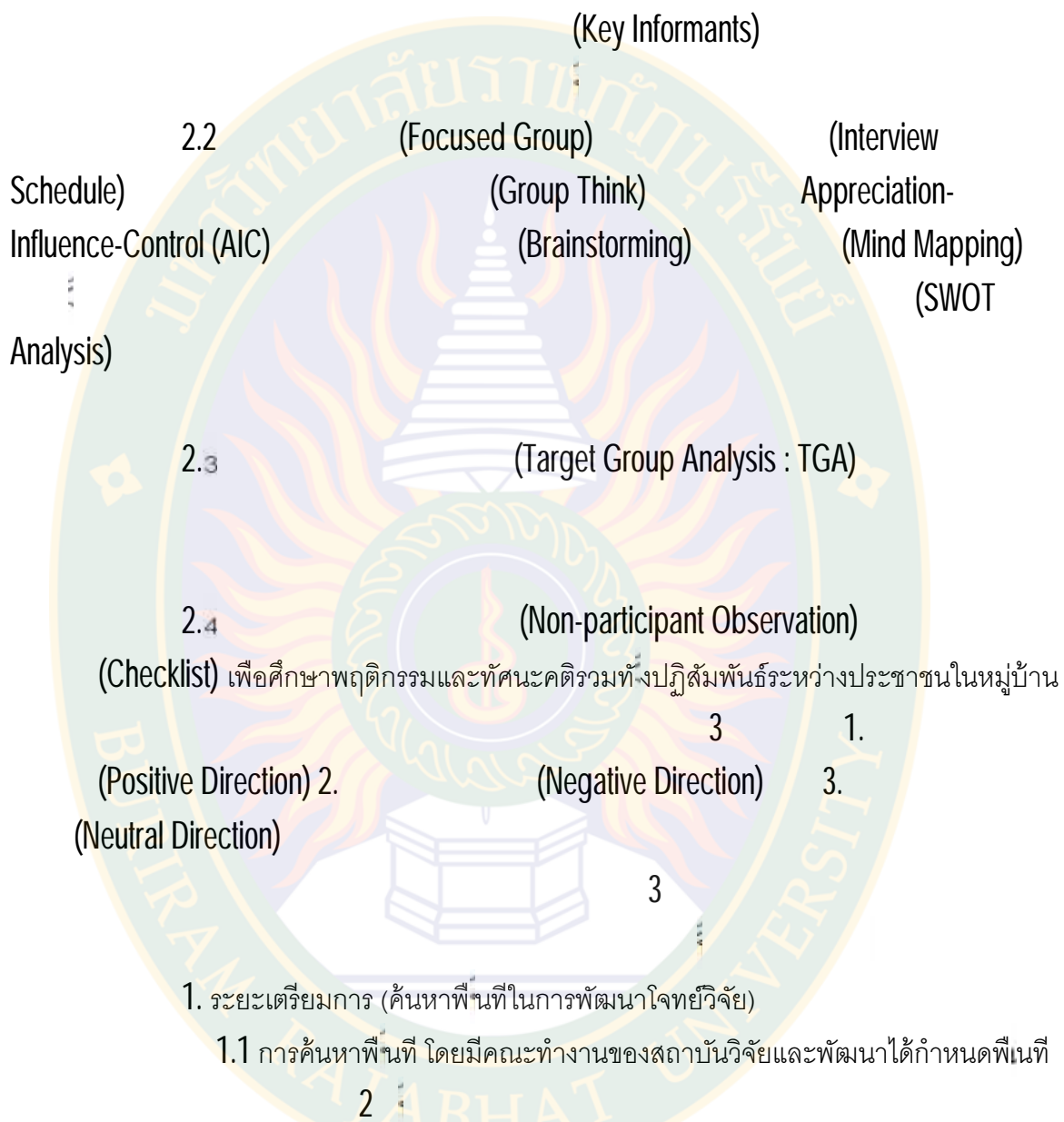
อนึ่งเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

1. (Secondary Source)
(Documents)

และแนวคิดทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่นำมากำหนด

2. (Primary Source)
ต้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

2.1 (In-depth Interview Technique)
(Interview Guide)

1.2

2. ( )

2.1

2.2

สนทนาพูดคุยทบทวนถึงประเด็นปัญหาที่ได้จากการเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่

2.3

เป็นต้น ค้นหาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เดิม ปัญหา ข้อจำกัดของทุนทางสังคม เพื่อค้นหาแนวทาง

2.4

เพื่อให้ง่ายต่อการกำหนดเป็นโจทย์วิจัยร่วมกันพร้อมทั้งค้นหาอาสา

2.5

(Proposal)

2.6

เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อมูลสิ่งที่ขาดหาย เพื่อให้เกิดความชัดเจน

2.7

3. ( )

3.1

( )

3.2

( )

MOU

การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

Mind Mapping

เบื้องต้นรวมทั้งนำเสนอข้อมูลให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะ
เพิ่มเติมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของที่มิวิจัยการสนทนาพูดคุยกับคนในชุมชน เป็นต้น

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิเคราะห์และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยีวิตพื้นที่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถได้ดังนี้

1. ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะเตรียมการ (ค้นหาพื้นที่ในการพัฒนาจิตวิทยีวิต)
2. ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะปฏิบัติการ (พัฒนาจิตวิทยีวิตร่วมกับชุมชน)
3. ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะสรุปผลการศึกษา (เกิดข้อเสนอโครงการวิจัยระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชน)

ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะเตรียมการ (ค้นหาพื้นที่ในการพัฒนาจิตวิทยีวิต)

ในการดำเนินการวิจัย ที่ม่นักวิจัยได้เริ่มค้นหาประเด็นโดยการลงพื้นที่ทำความเข้าใจ ร่วมกันกับชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันพัฒนาจิตวิทยีวิตที่เป็นจุดร่วมระหว่างนักวิชาการกับคนในชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นได้ ดังนี้

วันที่ 8 มกราคม พศ.2557 ณ แหล่งเรียนรู้ลำปลายมาศพัฒนา ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 120 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้สูงอายุเยาวชน และประชาชนทั่วไปที่อยู่ใน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยประเด็นในการประชุมเป็นการร่วมเสวนา ปัญหาเชิงพื้นที่ กับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน เพื่อรับฟังปัญหาต่างๆ ของชุม การดำเนินงาน ใช้การมีส่วนร่วมแบ่งเป็นกลุ่มย่อยให้แต่ละคนได้มีโอกาสเสนอปัญหาที่ตนเองเห็นว่าเป็นปัญหาของ ชุมชนโดยรวมที่ต้องได้รับการแก้ไข และชุมชนไม่สามารถแก้ไขเองได้ พบว่า ชุมชนในตำบลโคก กลางประสบปัญหาในการจัดการน้ำ ซึ่งในหน้าแล้งจะประสบปัญหาน้ำขาดแคลน แต่ในหน้าฝน จะประสบปัญหาน้ำท่วม นอกจากนี้ยังพบปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหา หนีสิน ซึ่งที่มงานวิจัยได้รับประเด็นเรื่องราวทั้งหมด และให้ชุมชนช่วยกันสรุปถึงความจำเป็น เร่งด่วนของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็น การจัดการน้ำ แต่เป็นประเด็นภาพใหญ่ชุมชนไม่ สามารถแก้ไขได้เองต้องพึ่งภาครัฐมาช่วยเหลือ

ภาพที่ 3 แสดงภาพการลงพื้นที่ค้นหาโจทย์ที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

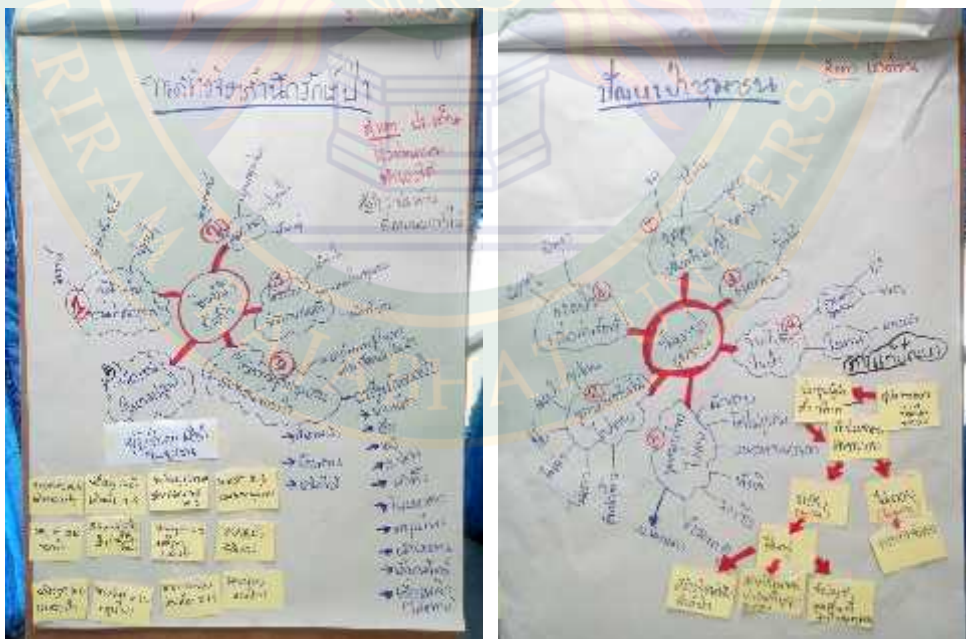
ภาพที่ 4 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาโจทย์ที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พศ.2557 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 90 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้สูงอายุเยาวชน และประชาชนทั่วไปที่อยู่ใน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยประเด็นในการประชุมเป็นการรับฟัง

ประเด็นปัญหาที่ได้จากผลการร่วมเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่ จากแหล่งเรียนรู้ลำปลายมาศพัฒนาในครั้งก่อน เพื่อนำมาสู่การพัฒนาจิตวิทยาร่วมกันอีกครั้งระหว่างนักวิจัยกับชุมชนในพื้นที่ ร่วมหารือ เพื่อสอบถามประเด็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และค้นหาประเด็นที่ชุมชนต้องการได้รับการแก้ไข จากการระดมความคิด และวิเคราะห์ปัญหาได้หลายประเด็นและจัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหาโดยชุมชนเอง

ภาพที่ 5 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มย่อยร่วมแสดงความคิดเห็นในปัญหาของพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 6 แสดงภาพการสะท้อนความคิดจากชุมชน

พบว่า มีประเด็นที่ชุมชนต้องการได้รับการแก้ไขเร่งด่วน ได้แก่ การสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่าชุมชน ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ และ ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนให้ลดลง จากนั้นมีการร่วมกันลงมติเพื่อหาปัญหาที่แท้จริง โดยชุมชนเลือกที่จะดำเนินการปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะโดยสอดคล้องกิจกรรมการสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่าชุมชนไว้ด้วย โดยพื้นที่ที่เป็นปัญหามากที่สุดคือ รอบป่าชุมชน บ้านโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะปฏิบัติการ (พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน)

ในการดำเนินการวิจัย ทีมนักวิจัยได้เริ่มค้นหาประเด็นโดยการลงพื้นที่ทำความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันค้นหาสภาพปัญหาที่แท้จริง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโจทย์วิจัยที่เป็นจุดร่วมระหว่างนักวิชาการกับคนในชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นได้ดังนี้

วันที่ 17-18 เมษายน พ.ศ.2557 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยและพัฒนา อาคาร 15 ชั้น 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ทีมวิจัยประชุมร่วมกับทีมพี่เลี้ยงวิทยากรหนุนเสริมจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยทำการวิเคราะห์โจทย์ปัญหาชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัย รับฟังข้อเสนอแนะโจทย์ปัญหาของพี่เลี้ยง การเตรียมทีม เตรียมเครื่องมือ ก่อนนำโจทย์การลงพื้นที่อีกครั้ง

ภาพที่ 7 แสดงภาพการวิเคราะห์โจทย์ปัญหาชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

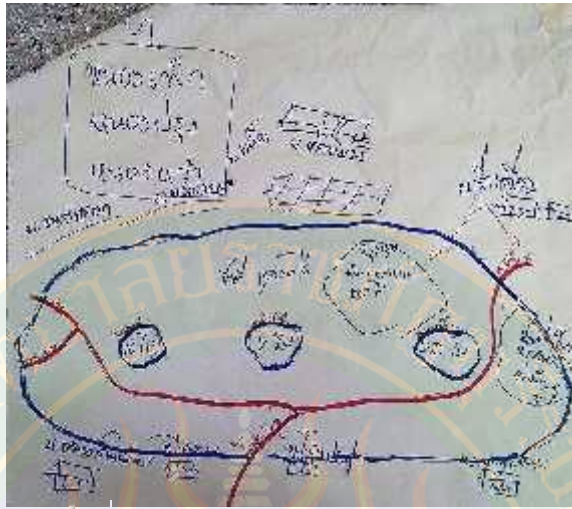
จากนั้นได้ลงพื้นที่ ณ วัดโกรกประดู่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับโจทย์ปัญหาที่ได้วิเคราะห์แล้ว เพื่อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องของป่าชุมชน โดยแบ่งกลุ่มเสนอความคิดเห็นตามลักษณะของป่าชุมชน แหล่งน้ำ ขนาดป่า การใช้ประโยชน์จากป่า ทรัพยากรต่างๆ ของป่า เป็นต้น จากนั้นลงพื้นที่สำรวจป่าชุมชนนันทิมโดยชาวบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน ป่ามี 3 แหล่งน้ำที่อยู่กลางป่า แต่ปัจจุบันตื้นเขินหมดแล้ว สภาพป่าไม่มีต้นไม้ใหญ่ มีความเสื่อมโทรม

ภาพที่ 8 แสดงภาพการประชุมร่วมกันค้นหาประเด็นจากความเสื่อมโทรมของป่าชุมชน ณ วัดโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

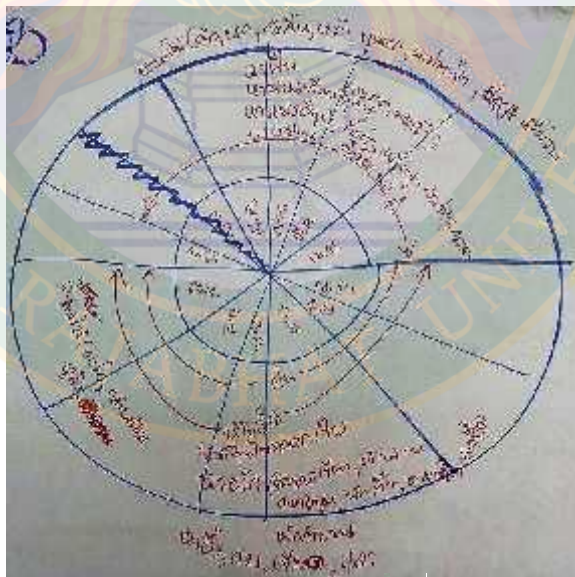

ภาพที่ 9 แสดงภาพการสำรวจพื้นที่แหล่งน้ำกลางป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 10 แสดงภาพพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

จากภาพ พบว่า พื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง ซึ่งแต่เดิมมีพื้นที่ราว 4,000 ไร่ ปัจจุบันเหลือเพียง 1,000 ไร่เศษ ซึ่งเกิดจากการบุกรุกจากคนในชุมชน โดยป่าชุมชนแห่งนี้ มีอาณาเขตติดต่อกับ 9 หมู่บ้าน 2 ตำบล คือ ตำบลโคกกลาง และตำบลบ้านยาง โดยภายในป่า มีเส้นทางคมนาคมไปมาหาสู่กันได้ ความพิเศษของป่าชุมชนแห่งนี้ คือ มีหนองน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งเคยเป็นหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน จำนวน 3 แห่ง ซึ่งประกอบด้วย หนองเพ็ก มีเนื้อที่ราว 20 ไร่ หนองปรุงมีเนื้อที่ราว 7 ไร่ และหนองหว่า มีเนื้อที่ราว 0 ไร่ ซึ่งปัจจุบันหนองน้ำแห่งนี้ได้ตื้นเขินจนไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี

ภาพที่ 11 แสดงภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

จากภาพ พบว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ตลอดทั้งปี โดยช่วงหน้าแล้ง (เดือนธันวาคม- เดือนเมษายน) ชุมชนจะมีการหาผลไม้ป่า หาฟืน หาว่านสมุนไพร หาแมลง เพื่อมาเป็นอาหารและจำหน่าย ช่วงหน้าฝน (เดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม) ชุมชนจะมีการหาเห็ดป่า หาสมุนไพรประเภทดอก ใบ หากัท และหาสัตว์ป่า เพื่อมาเป็นอาหารและจำหน่าย เมื่อมองในประเด็นเชิงลึก พบว่า ผืนป่าแห่งนี้เป็นผืนป่าที่มีความสัมพันธ์ควบคู่กับวิถีของชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

วันที่ ๑

. 2557

4

ได้ประโยชน์จากป่า ปัญหาที่เกิดขึ้น แนวทางแก้ไขที่ชาวบ้านกำลังทำ ซึ่งได้ข้อมูลมากพอสมควร

นักวิจัยในพื้นที่ ที่เสนอตัวเป็นที่วิจัย จำนวน 14 คน

ภาพที่ 12

ภาพที่ 13

ภาพที่ 14

ภาพที่ 15

เป็นแหล่งสะสมอาหารของชุมชนโดยรอบ ซึ่งมีหนองน้ำทั้ง ๖ หนอง เป็นที่ที่ความชุ่มชื้นแก่พืช

ภาพที่ 16

“คน”

ขาดความห่วงใยในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ลืมคุณค่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารของ

ผลวิเคราะห์ข้อมูลขั้นระยะสรุปผลการศึกษา (เกิดข้อเสนอโครงการวิจัยระหว่าง
นักวิชาการและคนในชุมชน)

และปรับปรุงร่วมกันกับชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยที่เป็นจุดร่วมระหว่างนักวิชาการกับคนใน

13

.2557

โครงการ ได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการลงพื้นที่

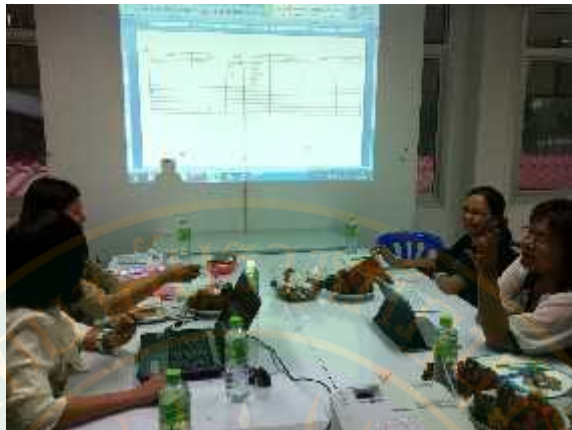
Proposal

ภาพที่ 17

ภาพที่ 18

ภาพที่ 19

ภาพที่ 20

ส่วน ทั้งการมีส่วนร่วมจากคณะทีมงานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินการวิจัยควบคู่ไป
 ทิศทางเดียวกันและมีจิตอาสาในการที่จะมาร่วมในการดำเนินการวิจัย องค์การภาคีเครือข่ายทั้งใน
 และนอกพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน ทั้งความรู้และงบประมาณ เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนให้
 ในการฟื้นฟูป่าให้กลับมา มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรมต่าง
 ที่ชุมชนเป็นคนคิดและร่วมกันทดลองปฏิบัติ และสุดท้ายมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชน

22

. 2557

นักวิจัยพื้นที่ เพื่อปรับปรุงแผนกิจกรรม แนวทางการดำเนินโครงการ และสอบถามนักวิจัยในพื้นที่
 อีกครั้งที่จะร่วมทำวิจัยด้วยกัน และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อไป ถ้ามีแหล่งทุนสนับสนุน

ภาพที่ 21 แสดงภาพการกำหนดแผนกิจกรรมกับนักวิจัยพื้นที่ประเด็นป่าชุมชน

ภาพที่ 22

9

.2557

15

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ทีมวิจัยได้นำเสนอโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ และทีมพี่

กิจกรรม งบประมาณที่ใช้ในแต่ละกิจกรรม มีตัวแทนนักวิจัยในพื้นที่เข้าร่วมนำเสนอ ถึงโจทย์วิจัย

สนับสนุน ซึ่งข้อเสนอแนะของทีมพี่เลี้ยง เป็นประโยชน์อย่างมากกับ
 ทางการทำงานวิจัยพื้นที่ ทีมวิจัยจะได้นำข้อชี้แนะไปปรับปรุงโครงการวิจัย

วันที่ 10

.2557

15 ชั้น 3

ในขณะที่เก็บข้อมูลสำรวจปากก็เป็นที่ การศึกษาประวัติเพื่อรู้การเปลี่ยนแปลง ต้องถามผู้รู้ ใครคือผู้รู้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ป่าชุมชน และชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแทนของ ผู้นำชุมชน กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไปของหมู่บ้านรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านโกรกประดู่ บ้านหนองโดนน้อย บ้านไทรงาม และบ้านร่มเย็น โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน ปัญหาของชุมชน เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหามา สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานวิจัยได้ชัดเจน และนอกจากนี้ยังใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบการเลือกแบบอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) เก็บข้อมูลผู้ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครนักวิจัยชุมชน พร้อมทั้งเข้าร่วมเวทีพัฒนาจิตวิทยวิจัยของชุมชน พร้อมทั้งเป็นผู้รู้ด้านการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. **สรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1** สามารถสรุปประเด็นที่ค้นพบได้ดังนี้ (1) การค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการลงพื้นที่ในขั้นระยะเตรียมการมี 2 รูปแบบ พบว่า ความแตกต่างในประเด็นของปัญหาที่สะท้อนมาจากชุมชน มีดังนี้ (1.1) การจัดประชุมโดยภาพรวมชุมชนในตำบลโคกกลางประสบปัญหาในการจัดการน้ำ ซึ่งในหน้าแล้งจะประสบปัญหาน้ำขาดแคลน แต่ในหน้าฝนจะประสบปัญหาน้ำท่วม นอกจากนี้ยังพบปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สิน ซึ่งทีมงานวิจัยได้รับประเด็นเรื่องราวทั้งหมด และให้ชุมชนช่วยกันสรุปถึงความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็น การจัดการน้ำ แต่เป็นประเด็นภาพใหญ่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เองต้องพึ่งภาครัฐมาช่วยเหลือ และ (1.2) การจัดประชุมโดย

การแยกกลุ่มย่อย ชุมชนต้องการได้รับการแก้ไขเร่งด่วน ได้แก่ การสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่า ชุมชน ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ และ ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนให้ลดลง จากนั้นมีการร่วมกันลงมติเพื่อหาปัญหาที่แท้จริง โดยชุมชนเลือกที่จะดำเนินการปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะโดยสอดแทรกกิจกรรมการสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่าชุมชนไว้ด้วย โดยพื้นที่ๆ เป็นปัญหามากที่สุดคือ รอบป่าชุมชน บ้านโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และ (2) จากการลงพื้นที่ในชั้นระยะปฏิบัติการ ซึ่งจะใช้การลงพื้นที่เข้าหากลุ่มเป้าหมาย โดยการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหา เพื่อให้ได้ซึ่งปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ดังนี้ (2.1) สภาพพื้นที่ในปัจจุบัน พื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง ซึ่งแต่เดิมมีพื้นที่ราว 4,000 ไร่ ปัจจุบันเหลือเพียง 1,000 ไร่เศษ ซึ่งเกิดจากการบุกรุกจากคนในชุมชน โดยป่าชุมชนแห่งนี้มีอาณาเขตติดต่อกับ 9 หมู่บ้าน 2 ตำบล คือ ตำบลโคกกลาง และตำบลบ้านยาง โดยภายในป่ามีเส้นทางคมนาคมไปมาหาสู่กันได้ ความพิเศษของป่าชุมชนแห่งนี้ คือ มีหนองน้ำตามธรรมชาติซึ่งเคยเป็นหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน จำนวน ๓ แห่ง ซึ่งประกอบด้วย หนองเพ็ก มีเนื้อที่ราว 20 ไร่ หนองสูง มีเนื้อที่ราว 7 ไร่ และหนองหว่า มีเนื้อที่ราว 10 ไร่ ซึ่งปัจจุบันหนองน้ำแห่งนี้ได้ตื้นเขินจนไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ตลอดทั้งปี โดยช่วงหน้าแล้ง (เดือนธันวาคม - เดือนเมษายน) ชุมชนจะมีการหาผลไม้ป่า หาพิน หาว่านสมุนไพร หาแมลง เพื่อมาเป็นอาหารและจำหน่าย ช่วงหน้าฝน (เดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม) ชุมชนจะมีการหาเห็ดป่า หาสมุนไพรประเภทดอกใบ หาดัก และ หาสัตว์ป่า เพื่อมาเป็นอาหารและจำหน่าย เมื่อมองในประเด็นเชิงลึก พบว่า ป่าแห่งนี้เป็นพื้นที่ป่าที่มีความสัมพันธ์ควบคู่กับวิถีของชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และ (2.2) การก่อเกิดประเด็นวิจัย ป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งสะสมอาหารของชุมชนโดยรอบ ซึ่งมีหนองน้ำทั้ง ๓ หนอง เป็นที่มีความชุ่มชื้นแก่บรรดา พืชพรรณและสรรพสัตว์ทั้งหลายปัญหาความเสื่อมโทรมของป่ากับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นั้น สาเหตุใหญ่มาจากน้ำมือของ“คน” ซึ่งขาดจิตสำนึกขาดความหวงแหนในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ลืมคุณค่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารของตนเอง จากการลงพื้นที่วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ณ วัดโกรกประดู่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อแตกประเด็นโจทย์ปัญหาจากป่า มีชุมชนเข้าร่วมหลากหลาย เช่น ผู้นำชุมชน จากชุมชนรอบป่า 7 หมู่บ้าน ชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนองค์กร เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดบุรีรัมย์ รวมถึงผู้สูงอายุและเยาวชนของชุมชน การ

ดำเนินงาน ให้ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุบอกถึงการเปลี่ยนแปลงของป่า ของดีจากป่า การได้ประโยชน์จากป่า ปัญหา

ที่เกิดขึ้น แนวทางแก้ไขที่ชาวบ้านกำลังทำ ซึ่งได้ข้อมูลมากพอสมควร และเชิงลึกมากขึ้น เวทีนี้จึงได้เกิดนักวิจัยในพื้นที่ ที่เสนอตัวเป็นที่วิจัย จำนวน 4 คน ประกอบด้วยผู้นำ ชาวบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน

2. สรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2 สามารถสรุปประเด็นที่ค้นพบได้ ดังนี้ (1) การพัฒนาจิตสำนึกจากพื้นที่ ในการพัฒนาจิตสำนึกที่วิจัยได้รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเขียนร่างข้อเสนอโครงการ ได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการลงพื้นที่ครั้งที่ผ่านมา ซึ่งกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการดำเนินการวิจัยประเด็นป่า ชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นั้น จะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ทั้งการมีส่วนร่วมจากคณะทีมงานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินการวิจัย ควบคู่ไปกับทีมนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อาสาสมัครในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันและมีจิตอาสาในการที่จะมาร่วมในการดำเนินการวิจัย องค์กรภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน ทั้งความรู้และงบประมาณ เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนให้งานวิจัยเป็นผลสำเร็จไปในทิศทางที่ดี โดยกระบวนการทำงานจะเป็นการยกระดับจิตสำนึก ชุมชนในการฟื้นฟูป่าให้กลับมามีสภาพสมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนเป็นคนคิดและร่วมกันทดลองปฏิบัติ และสุดท้ายมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชน ใกล้เคียงและเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จเพื่อวางแผนในการขยายผลต่อไปจากนั้นลงพื้นที่ ประชุมร่วมกับนักวิจัยพื้นที่ เพื่อปรับปรุงแผนกิจกรรม แนวทางการดำเนินโครงการ และสอบถามนักวิจัยในพื้นที่อีกครั้งที่จะร่วมทำวิจัยด้วยกัน และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อไป ถ้ามีแหล่งทุนสนับสนุน และ (2) การหนุนเสริม ในการหนุนเสริมนั้นได้แรงสนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิ และทีมพี่เลี้ยงจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น จำนวน 2 ครั้ง (2.1)

ในพื้นที่เข้าร่วมนำเสนอ ถึงโจทย์วิจัย เนื่องจากประเด็นความต้องการของชุมชน ทีมพี่เลี้ยง ได้ให้

อภิปรายผลการวิจัย

1. การค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง ชุมชน โดยภาพรวม ชุมชนในตำบลโคกกลางประสบปัญหาในการจัดการน้ำ ซึ่งในหน้าแล้งจะ
ให้ชุมชนช่วยกันสรุปถึงความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็น การจัดการน้ำ
กันลงมติเพื่อหาปัญหาที่แท้จริง โดยชุมชนเลือกที่จะดำเนินการปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะโดย

(2524)

ส่วนร่วมทั้งนี้ เพราะระดับ

(2544)

โดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายอย่างได้แก่เพศ อายุ ระดับการศึกษา การ

(2552)

ส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการดูแล

2.

ข้อมูลเพื่อเขียนร่างข้อเสนอโครงการ ได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทุกภาคส่วน ทั้งการมีส่วนร่วมจากคณะที่มนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินการวิจัย ควบคู่ไปกับที่มนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อาสาสมัครในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่มีแนวคิดไป

ในและนอกพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน ทั้งความรู้และงบประมาณ เพื่อช่วยในการขับเคลื่อน

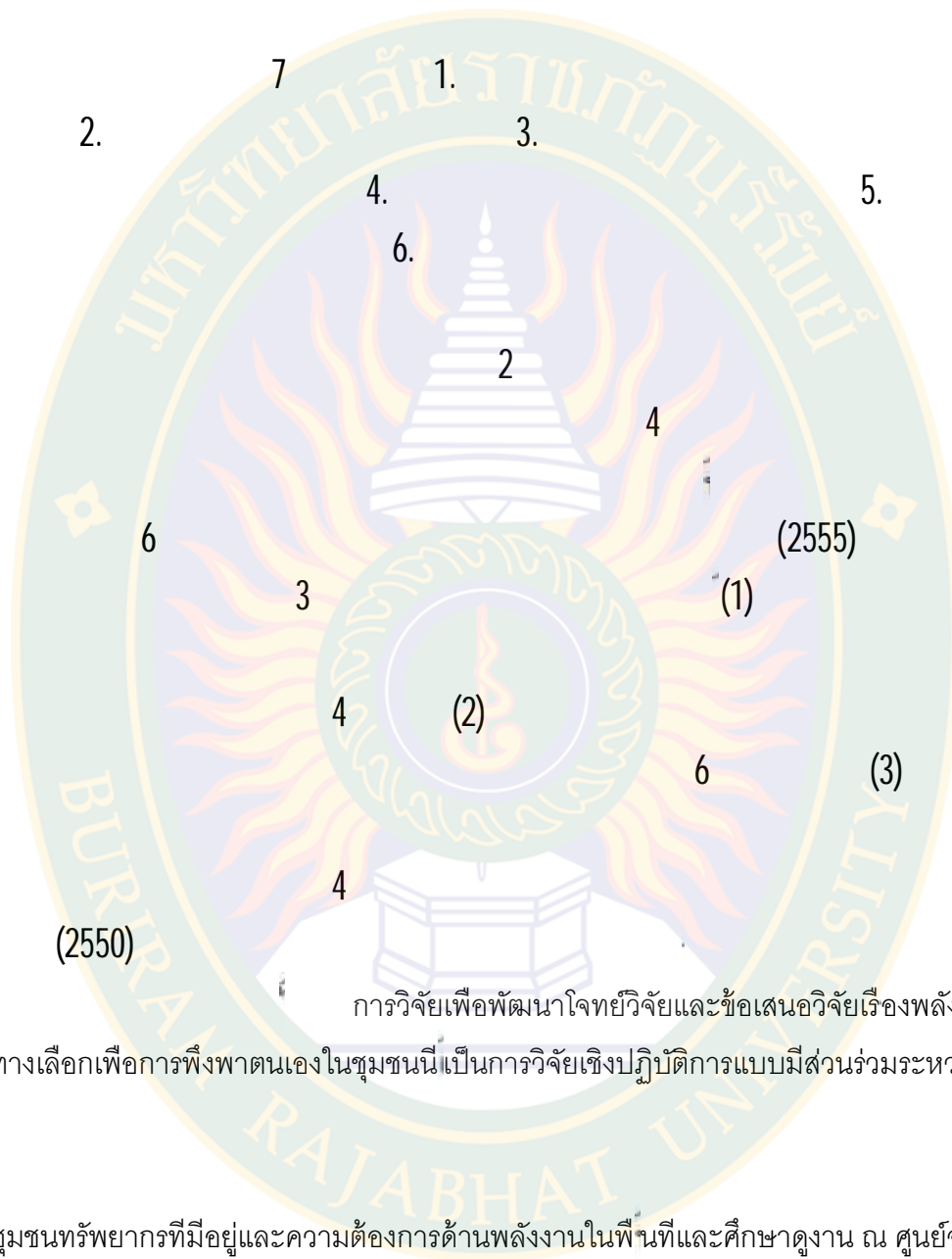
สมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรม

ใกล้เคียงและเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จเพื่อวางแผนในการขยายผลต่อไปจากนั้นลงพื้นที่

นักวิจัยในพื้นที่อีกครั้งที่จะร่วมทำวิจัยด้วยกัน และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อไป ถ้ามี

วิจัยในพื้นที่เข้าร่วมนำเสนอ ถึงโจทย์วิจัย เนื่องจาก

(2555)

4

ได้แก่ ด้านการผลิตไบโอดีเซลจากพืชที่มีในท้องถิ่นการเผาถ่านการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อทำ

ข้อเสนอแนะ

1.
  - หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถนำโจทย์ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอ
  - ควรมีการบูรณาการการเรียนการสอนเข้ากับบริบทของพื้นที่เพื่อให้นักศึกษาได้

- 2.

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กวรรณิการ์ ชมดี. (2524). การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะ
กรณี โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.

วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2552). เอกสารสังเคราะห์วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

กาญจนา ทองทั่ว. (2550). **ลีลาวิจัยไต้หวัน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

การพัฒนาจิตวิทยวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://loeicbr.blogspot.com/2010/09/blog-post.html> (วันที่ค้นข้อมูล : 25 มีนาคม
2557).

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Community Based Research (CBR). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

km.sci.ubu.ac.th/wp-content/uploads/2012/11/what_CBR_is.pdf (วันที่ค้นข้อมูล :
25 มีนาคม 2557).

นาถพงศ์ พัฒนพันธ์ชัย. (2551). **ทำไม..และอย่างไร..กับวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. [ออนไลน์]. เข้าถึง

ได้จาก : <http://sathai.org/th/institute-of-sustainable-agriculture-safi/sustainable-agriculture-research-and-promotion/item/116-why-a-how-to-do-local-research.html> (วันที่ค้นข้อมูล : 22 มีนาคม 2557).

ปัญชร แก้วส่อง. (2551).

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน

งานเกษตรกรรมยั่งยืน.

(2552). **องค์ความรู้และการจัดการความรู้ป่าชุมชน กรณีศึกษา ป่าชุมชนเขาอ้ายไต้ ตำบลห้วยตะเคียน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี**.

(2555). **ความสำคัญของปัจจัยในการจัดการป่าชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 31, 1 (. .-ก.พ. 2555) 52-72.

. (2553). การพัฒนาวิทยุวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. :

. (2544). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์.

. (2553). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร.

. (2555). การผลิตพืชผักเมืองหนาวเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ขนาดเล็ก โดยอาศัยความร่วมมือร่วมภายใต้ศักยภาพของชุมชน. : (.)

. (2555). โครงการวิจัยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชน ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

. (2550). การพัฒนาวิทยุวิจัยและข้อเสนอวิจัยเรื่องพลังงานทางเลือกเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชน. (.)

. (2553). การพัฒนาโครงการวิจัยเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น. :

ศรีศักดิ์ วลลิโภดม. (2550). บทสัมภาษณ์เราจะคงความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร (ปราโมทย์ภักดีณรงค์และเทพทวีโชคควิน.).

Suranaree University of Technology. 1(2):105-111

(2547). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. : (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

สุชาวลี ชูเอน. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง. วารสารวิทยบริการ 23, 3 (. - . . 2555) 44-53.

. (2527). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน.

. (2550). งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. [ ]. :
http://vijai.trf.or.th/news/files/archives/Year9_Issue1.pdf. (25
 2557).

. (2555). การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเพื่อการศึกษาตลาดชุมชนในฐานะเครื่องมือทางสังคมและรูปแบบความร่วมมือของชุมชน. :

(.)

นทร์ กาญจนพันธุ์. (2543). พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย. :

. (2553). โครงการพัฒนาจิตวิทยวิจัยบ้านศรีอุบล. (.)
 (.)

. (2551). การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ความรู้เพื่อเสริมความแกร่ง (เข้มแข็ง) ของชุมชน.

ABC คืออะไร? เป็นอย่างไร? [ ]. :

[http://abcjournal.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=113
 &Itemid=35](http://abcjournal.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=113&Itemid=35) (25 2557).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ภาพประกอบกิจกรรมการทำวิจัย

ภาพประกอบกิจกรรมการทำวิจัย

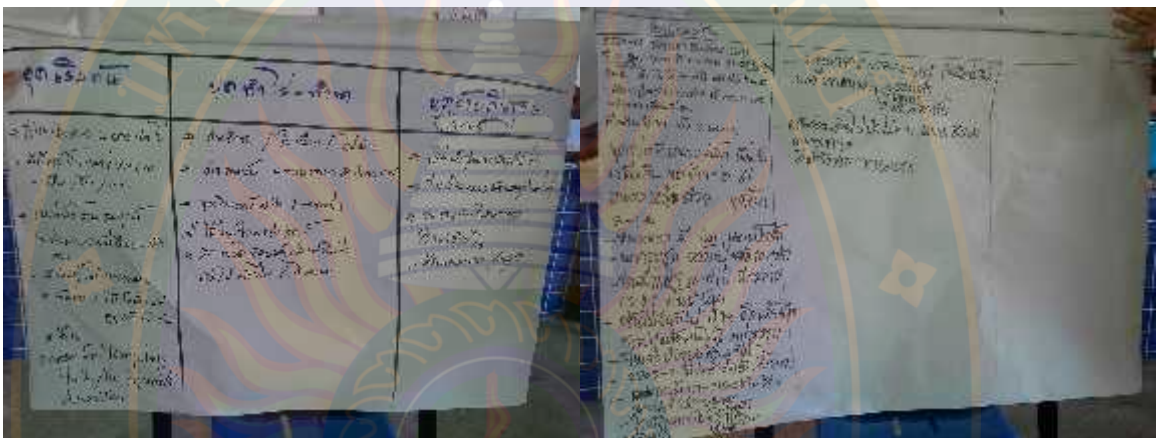

ภาพที่ 23 เวทีค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ (วันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2557)

ภาพที่ 24 เวทีสนทนาพูดคุยทบทวนประเด็นปัญหาที่ได้จากการเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่
ในครั้งที่แล้ว (วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557)

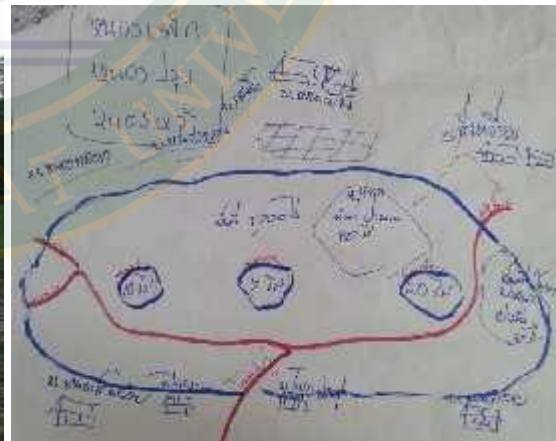

ภาพที่ 25 เวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาของป่าและสถานการณ์ปัญหาป่าชุมชนอบต่าบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

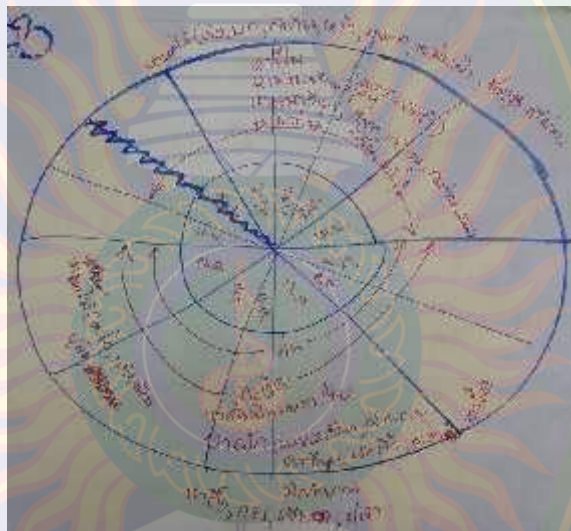
ภาพที่ 26 การลงพื้นที่แตกประเด็นปัญหาจากปากกับชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

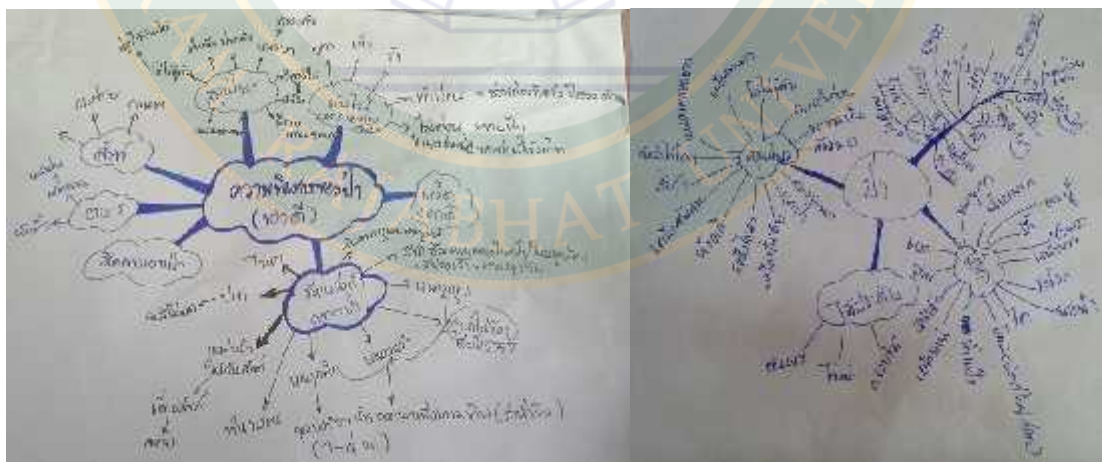
ภาพที่ 27 พื้นที่ป่าที่ยังคงเหลือ ที่ตั้งหนองน้ำกลางป่า พื้นที่ชุมชนรอบป่า พื้นที่บุกรุกกลางป่า

ภาพที่ 28 การชูดคลองรอบพื้นที่ป่าชุมชน

ภาพที่ 29 ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ

ภาพที่ 30 แสดงภาพความพิเศษ (ของดี) ในป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ

ภาพที่ 31 เวทีสนทนากลุ่ม ถึงปัญหาของชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชนและการหนุนเสริมจากทางสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (วันที่ 17-18 เมษายน พ.ศ.2557)

ภาพที่ 32 การนำใจทฤษฎีวิจัยมาวิเคราะห์กำหนดกิจกรรมแนวทางการแก้ปัญหาป่าชุมชน ระหว่างทีมนักวิจัยสถาบันและนักวิจัยชุมชน

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : นางจารินี ม้าแก้ว
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Mrs. Jarinee Makaew
เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน : 3 3199 00050 23 3
ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์
หน่วยงานที่สังกัด : สาขาวิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมไฟฟ้า
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ 439 ถ.จิระ ต.ในเมือง
อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000
โทรศัพท์ 044-617589 โทรสาร 044-612858

1. : (.)
(GPA 3.75) ปี พ.ศ.2546
2. : (.) (.)
2 GPA 3.33) . . 2543

IRPUS 1. ปี พ.ศ.2550 ได้รับทุนภายในวิจัยโครงการเดียวจำนวน 1 โครงการ และได้รับทุน
1.1 (.)
) . . 2550 :

1.2
1.3
1.2

2. ปี พ.ศ.2551 ได้รับทุน IRPUS . 2

2.1

2.2

3. . 2552 . ( ) 1

-

KT60

เพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์ ( )

4. ปี พ.ศ.2553 ได้รับทุนภายในวิจัยโครงการเดียวจำนวน 1 โครงการ และได้รับทุนวิจัย

2

4.1

4.2

4.3

( )

5. . 2554 HERP 1

-

6. . 2556 . ( ) 1

( )

6.1

( )

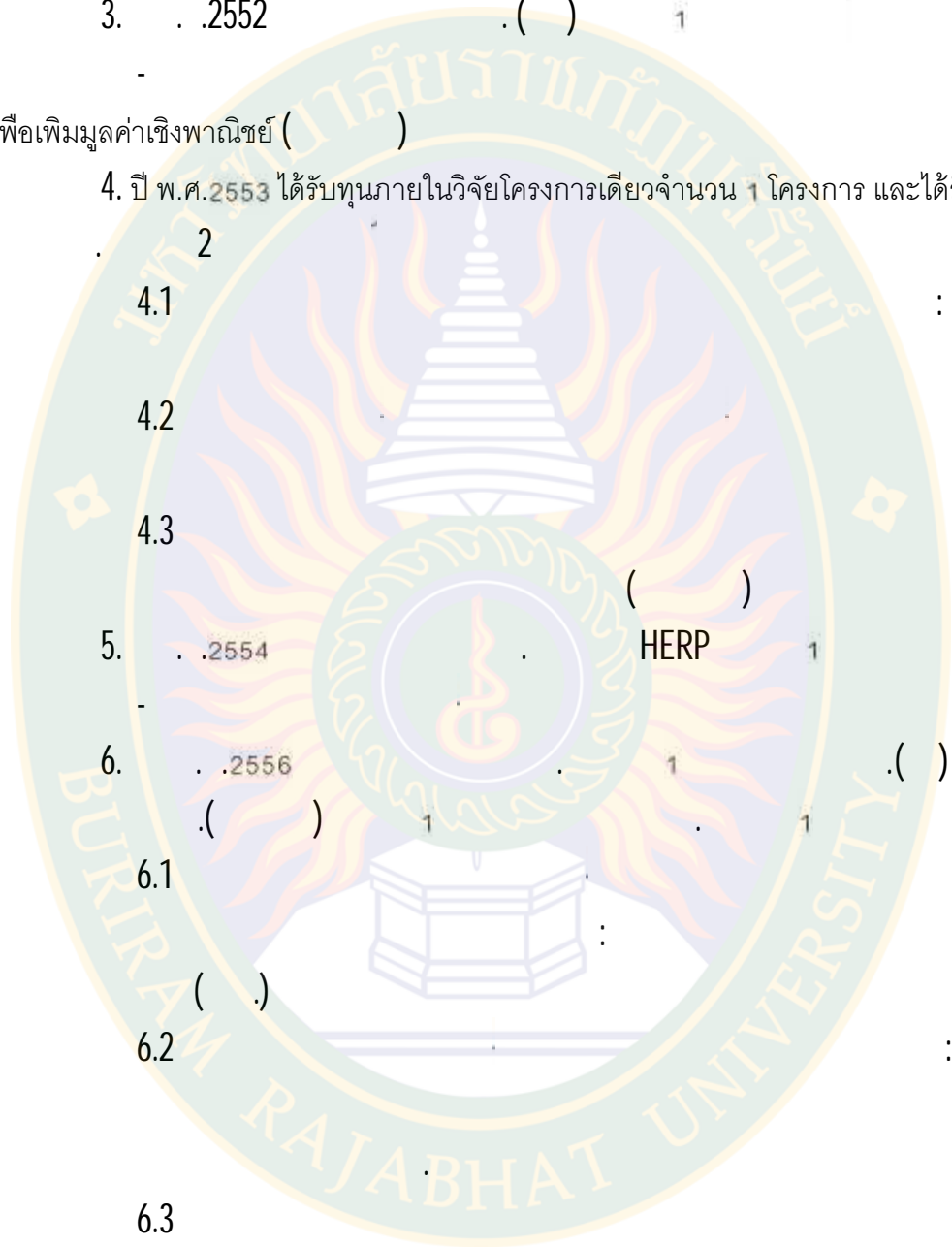
6.2

6.3

( ) ( )

6.4 โครงการการรับรู้กิจกรรมการตลาดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีต่อพฤติกรรม การ

: ( )

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ( ) :
- ( ) : Mr. SANPET PIANJUD
- : 3 6012 00430 79 3
- : ( )

สถานที่อยู่ที่ติดต่อดีสะดวก : 439 .

31000

044-617589

044-621858

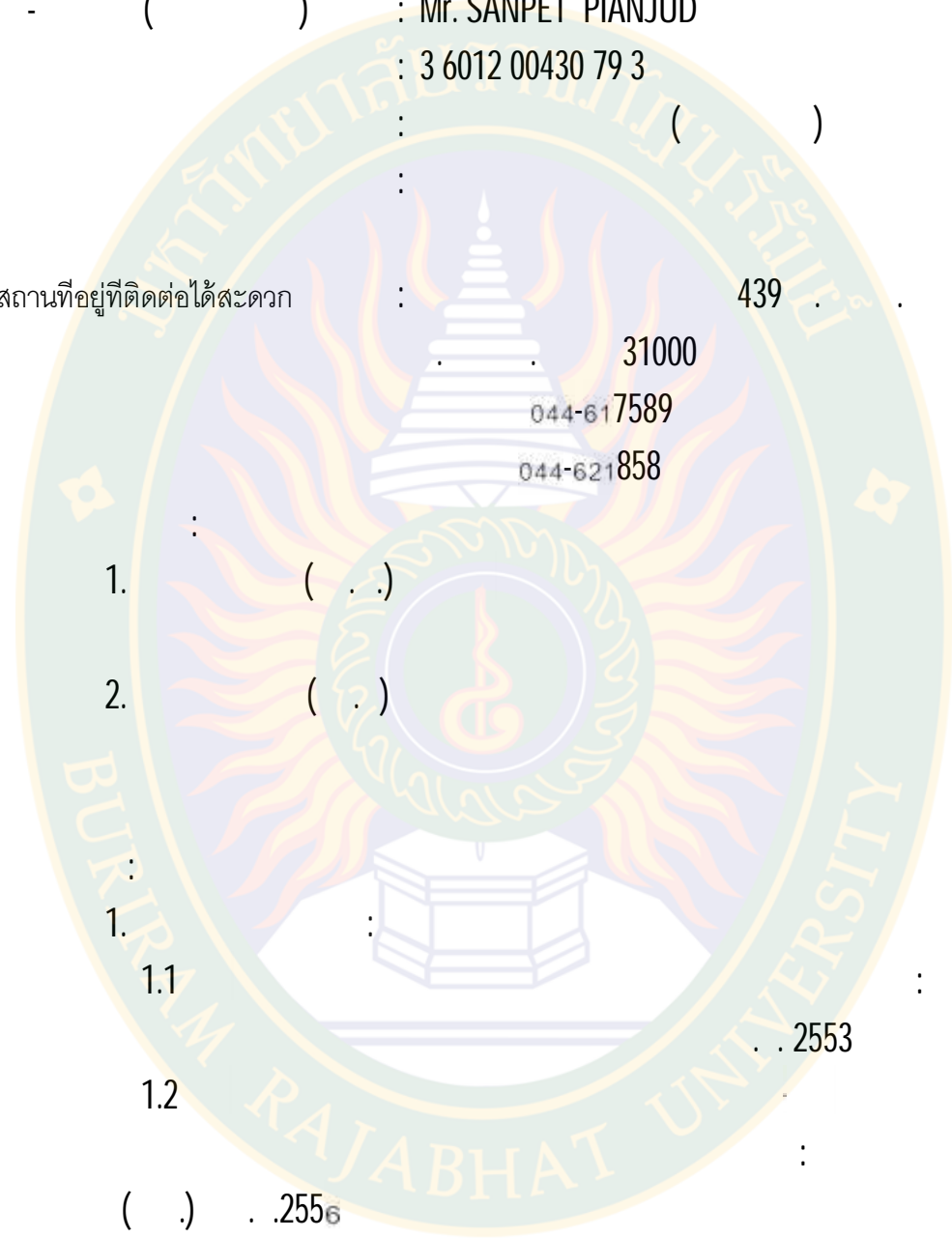
- 1. (.)
- 2. (.)

- 1. : . . 2553
- 1.1 : . . 2553
- 1.2 : . . 2553

(.) . 2556

1.3

(.) . 2556

1.4

:

. . 255๖

2.

:

2.1

KT60

:

(.) . 2552

2.2

:

(.) . 255๓

2.3

:

(.) . 255๓

2.4

:

(.) . 255๓

2.5

:

(.) . 255๖

2.6

:

. . 255๖

3.

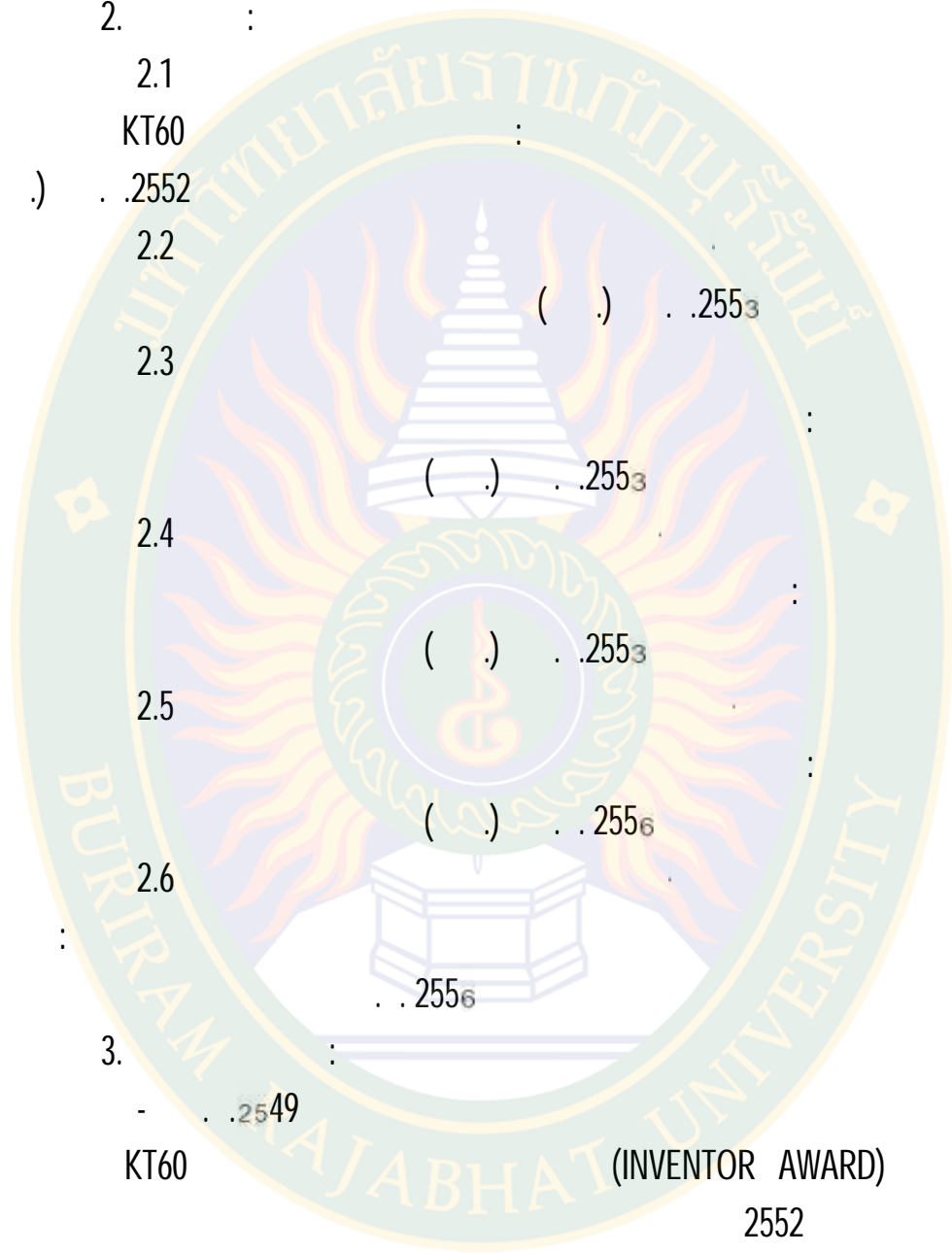
:

- . 2549

KT60

(INVENTOR AWARD)

2552

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ( ) :
- ( ) : Mrs. Thanyarat Yutthasarnsenee
- : 3 4503 00040 11 4
- : ( )

สถานที่อยู่ที่ติดต่อไป

: 439 . .

31000

โทรศัพท์ 044-617589 044-621858

1. (. . .)

2. (. . .)

1.

1.1

(. . .) (2550)

EnPUS

1.2

(OTOP)

(2552)

1.3

KT60

(. .) (2552)

1.4

IRPUS

(. .) (2552)

1.5

IRPUS

(. .) (2552)

1.6 . . . . . IRPUS (.)
(2553)

1.7
(.)
1.8

2. . . . . (.) (2551)

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ( ) :
- ( ) : Mr. Udompong Ketsripongsa
: 3 3111 00219 17 1
: ( )
: :
: 439 . .
: 31000
โทรศัพท์ 044-617589 044-621858
: (. .)
2551
2. (. .)
2547
1. :
1.1 :
(2555)
1.2 :
2553-2554 (2554)
1.3 : การออกแบบและพัฒนาเครื่องอัดเชื้อเพลิงถ่านด้วยแรงคนโดย
(2556)

1.4 :

2

3 (2556)

1.5 :

( ) (2554)

1.6 :

(

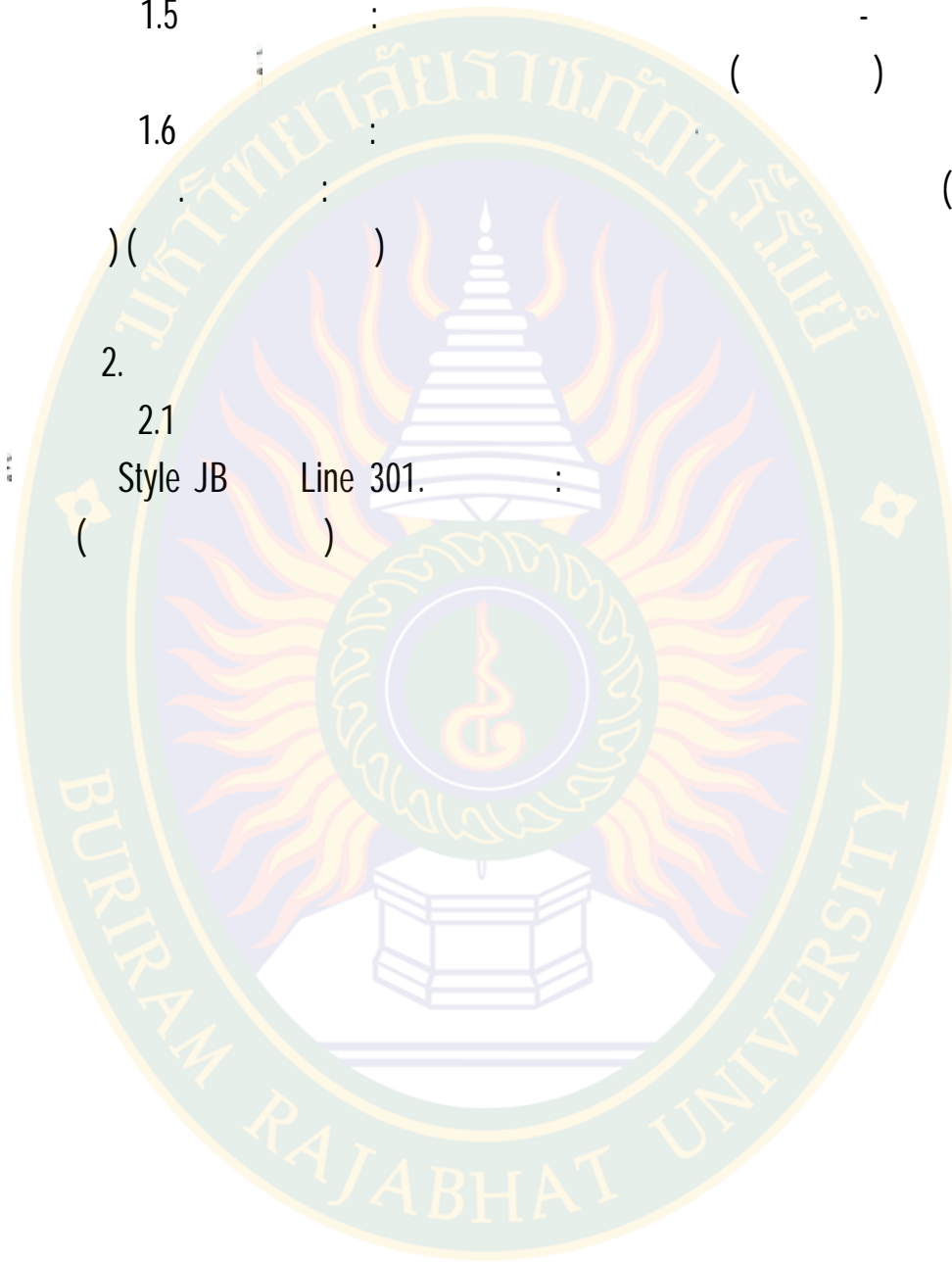
)( )

2.

2.1

Style JB Line 301. :

( )

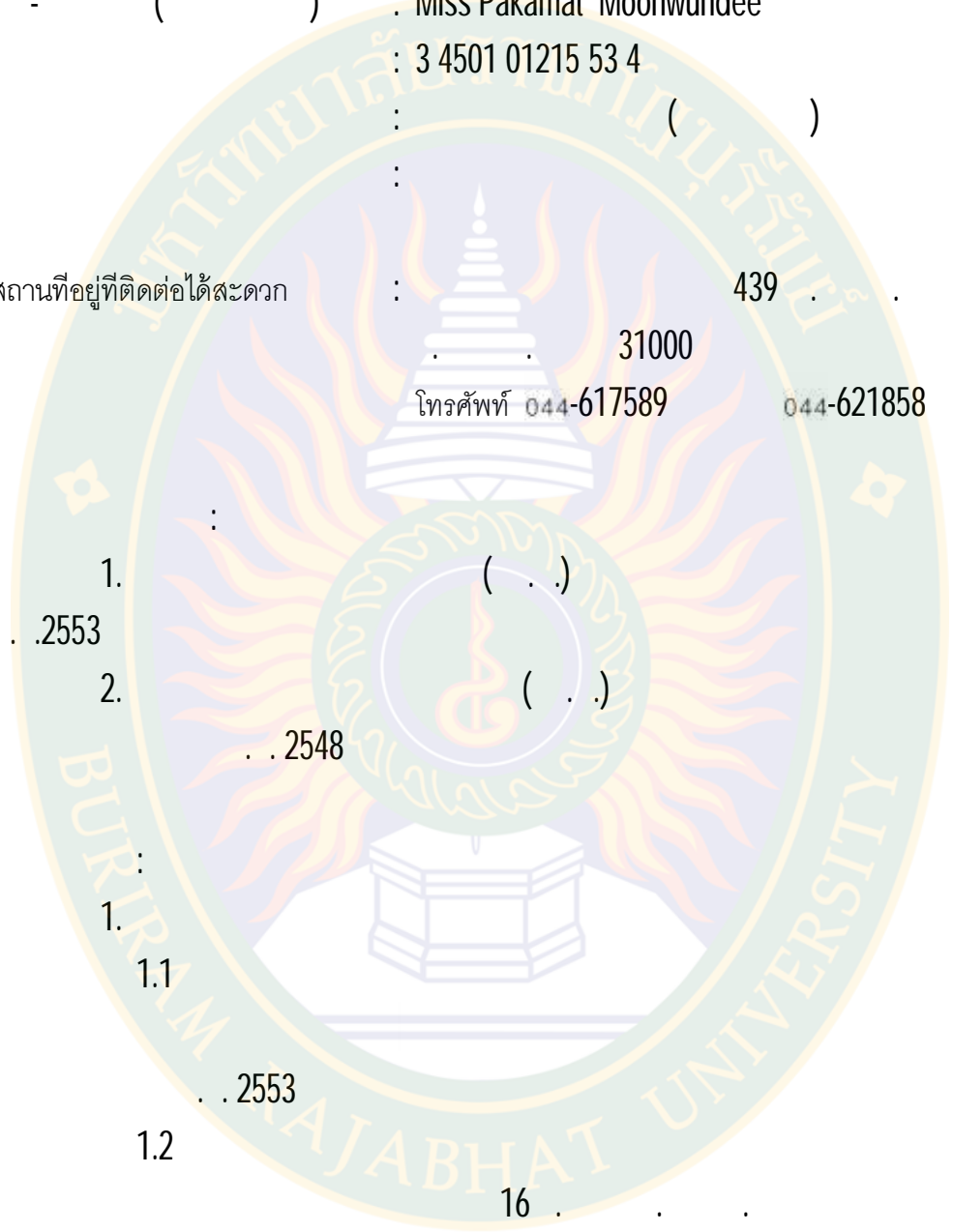

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ( ) :
- ( ) : Miss Pakamat Moonwundee
- : 3 4501 01215 53 4
- : ( )

สถานที่อยู่ที่ติดต่อกันได้สะดวก : 439 . .
 31000
 โทรศัพท์ 044-617589 044-621858

- 1. (. .)
- . .2553
- 2. (. .)
- . . 2548
- 1.1
- . . 2553
- 1.2 16 . . . .
- 1.3
- . . 2556

2.		
2.1		-
	2555	
2.2		
2.3		-
	2556	

การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

Developing Research for Community Base Research at Forest Community
Kokrang Sub-District, Lam Plai Mat District, Buriram Province.

จารินี ม้าแก้ว และคณะ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไป ของหมู่บ้านรอบป่า จำนวน 4 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านโกรกประดู่ บ้านหนองโดนน้อย บ้านไทรงาม และบ้านร่มเย็น โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และนอกจากนี้ยังใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบการเลือกอาสาสมัคร (Volunteer Sampling)

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาของตำบลโคกกลางที่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เอง ต้องพึ่งภาครัฐมาช่วยเหลือ คือ ปัญหาการจัดการน้ำ และปัญหาที่ชุมชนสามารถแก้ไขได้เอง ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหานี้สิน ปัญหาที่ชุมชนเลือกที่จะดำเนินการคือปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้โดยการเพิ่มจิตสำนึกรักษ์ป่าให้กับคนในชุมชน กระบวนการทำงานจึงจะเป็นการยกระดับจิตสำนึกในการฟื้นฟูป่าให้กลับมา มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันคิดและร่วมกันทดลองปฏิบัติ และสุดท้ายมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนใกล้เคียงและเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จเพื่อวางแผนในการขยายผลต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาโจทย์ วิจัยเชิงพื้นที่ ป่าชุมชน

Abstract

This research aims to search problem in the Forest Community and around the forests. Developing Research for Community Base Research at Forest Community Kokrang Sub-District, Lam Plai Mat District, Buriram Province. The sample is

representative of the community leaders. Authorities, government agencies, the elderly, youth and the general public from 4 villages around the forest. Collected data from purposive sampling and also uses volunteer sampling.

The results showed that community problems cannot be solved by itself is the issue of water management. Problems in the community that can be solved by itself include the problem of forest Destroy, drug problem and debt problem. Problems that community choose to perform is problem of forest destroy by increase awareness of forest conservation to the community. The process will be raising the awareness for forest restoration. Through various activities that the community sharing ideas and practice together. Finally, there's the knowledge from local communities, and networks to succeed for plan and expanding.

Key words : Developing Research, Community Base Research, The forest community

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้มากมาย นับตั้งแต่ในอดีตที่มนุษย์ได้เริ่มพึ่งพาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่อันได้แก่อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคม มนุษย์เริ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนฯ เรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทำเกษตรกรรม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ ทั้งในเรื่องการใช้พื้นที่ การนำทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่ได้จากป่าไม้เป็นวัตถุดิบ ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นทั้งนี้ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์ การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การช่วยปรับสภาพบรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่น ๆ ดังนั้น การทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรมจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช และสัตว์ก็จะเกิด

การเปลี่ยนแปลง และโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้น ยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ (สุชาวลี ชูเอน, 2555 : บทคัดย่อ) ซึ่งที่ผ่านมามนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างขาดความรอบคอบ โดยไม่คำนึงว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศจึงทำให้ป่าไม้เกิดสภาพเสื่อมโทรม และมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายด้วยสาเหตุหลายประการ สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ การนำเอาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นมาใช้ในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเริ่มต้นของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - 2534) ขณะนั้นการพัฒนาประเทศมุ่งสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เมื่อความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดในการพัฒนาประเทศ จึงต้องนำเอาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากในขณะนั้นมาใช้เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยขาดการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดี (ปัญญา บุตะกะ, 2555 : บทคัดย่อ)

ในขณะที่ความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพิ่มขึ้น ที่ผ่านมการพัฒนาประเทศและระบบเศรษฐกิจเน้นเป็นฐานการผลิตเพื่อการแข่งขันทางการค้าและเพิ่มรายได้พัฒนาประเทศ ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย อีกทั้งนโยบายของรัฐเน้นวัตถุประสงค์ด้านความหลากหลายทางกายภาพ-ชีวภาพและนโยบายทางกฎหมายมากเกินไป จนมองข้ามปัญหาและความเชื่อมโยงของคนกับป่า โดยรัฐเชื่อมั่นว่าการอนุรักษ์กับกิจกรรมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้ในด้านลบมากกว่า ชุมชนคือตัวการของการทำลายป่า (อานันท์ กาญจนพันธ์ และคณะ, 2543) ซึ่งสวนทางกับแนวคิดที่เดิมป่าไม้เป็นแหล่งสำคัญให้ประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ด้านปัจจัยสี่ ในบางท้องถิ่นป่าไม้ยังเป็นแหล่งพิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี-วัฒนธรรม ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤติการณ์ทางความคิด ความตระหนักและจิตสำนึกทางด้านทรัพยากรป่าไม้ของคนในสังคม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากสังคมถูกกลืนหรือถูกกระทำโดยระบบเศรษฐกิจ และไม่เน้นความสำคัญของทรัพยากรป่า ซึ่งหากมองผ่านระบบการผลิตของสังคม ความเป็นอยู่จะพบว่าโดยพื้นฐานชุมชนส่วนมากให้ความสนใจกับทรัพยากรป่าจะเห็นได้จากการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้จากป่า ที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตเศรษฐกิจสังคม ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตในบริบททางสังคมเศรษฐกิจที่เป็นอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่สามารถอธิบายได้โดยชุมชนเอง ความรู้ความเข้าใจนี้พัฒนาไปเป็น “องค์ความรู้”

และเป็น “ภูมิปัญญา” ของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็น “จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” โดยไม่รู้ตัว (บุษกร โอฟารฤทธิพันธ์, 2552 : บทคัดย่อ)

ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นป่าชุมชนที่ยังไม่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ ครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ความพิเศษกว่าพื้นที่ป่าแห่งอื่นคือ มีหนองน้ำกลางพื้นที่ป่า 3 หนอง คือ หนองเพ็ก หนองกรุง หนองห้วย หนองน้ำทางป่านี้อาจจะกระจายไปรอบ ๆ พื้นที่ ป่าชุมชน ชื่อเรียกของหนองน้ำต่าง ๆ เกิดมาจากต้นไม้ที่ขึ้นประจำตามหนองนั้น ๆ ซึ่งชาวบ้านจึงเรียกชื่อป่าของตนเองตามชื่อหนองนั่นเอง จากอดีตถึงปัจจุบัน ป่าหนองเพ็ก ป่าหนองกรุง และป่าหนองห้วย

ป่าชุมชนตำบลโคกกลางเป็นป่าชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งมีทรัพยากรค่อนข้างสมบูรณ์ หากเรามองของดีในป่าชุมชนแห่งนี้จะพบกับของดีที่อยู่ในป่ามากมายไม่ว่าจะเป็น

1. ของดีด้านป่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะขบ ต้นเหลื่อม ต้นจิก ต้นประดู่ ต้นจุก ต้นติ้ว ต้นกุงหรือต้นพลวง ต้นรัง ต้นเต็ง ต้นแดง ต้นตุมกา ต้นมะค่า ต้นไข่น้ำ เป็นต้น ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์และไม่บางอย่างกำลังเป็นที่ต้องการของนักออกแบบบ้านจัดสรร

2. ของดีด้านเห็ด ป่าชุมชนแห่งนี้จะอุดมไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์ เช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ดตะปู เห็ดผึ้ง เห็ดห้าพระ เห็ดหน้าขาวเห็ดระโงก เห็ดนางฟ้า(ป่า) เห็ดไค เห็ดโคน (โคนใหญ่ โคนน้อย) เห็ดน้ำแป้ง เห็ดหน้าแหล่ เห็ดหน้าวัว เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เป็นต้น เห็ดบางประเภทเป็นเห็ดที่หายาก เป็นที่ต้องการของตลาด มีราคาสูง ในฤดูที่เห็ดงอกจะมีคนในชุมชนและนอกชุมชนจำนวนมากไปหาเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้

3. ของดีด้านสมุนไพร นอกจากของดีทั้ง 2 อย่างดังกล่าวในข้างต้นแล้ว ยังมีสมุนไพรหลากหลายชนิดที่เกิดขึ้นในป่า เช่น สมอพิเภก แคป่า เครือพันช้าย พังคี่ เครือส้มลม ส้มกุ่ม ต้นหัวไก่โอก หนอนตายหยาก เครือสาวหลง โดไม่รู้ล้ม เป็นต้น พืชที่ขึ้นชอบสมุนไพรต่างก็ต้องการสมุนไพรในป่าชุมชนแห่งนี้ บางคราวถึงกับมีใบสั่งสมุนไพรชนิดต่าง ๆ จากนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก (เป็นกระสอบ) ทำให้ปัจจุบันสมุนไพรลดจำนวนลงไปมาก

ผลจากการลงพื้นที่สำรวจปัญหาป่าชุมชนจากคนในพื้นที่ พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ล้วนเกิดมาจาก คน ทั้งปัญหาตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านเพื่อขายเนื้อไม้ หรือเพื่อทำฟืน ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อหาที่ทำกิน หรือแม้แต่ขายในนายทุน ปัญหาการลักลอบขุดสมุนไพรไปขายแก่พ่อค้าโดยขุดไปทั้งเงา ถอดรากถอนโคน ทั้งที่บางทีสมุนไพรชนิดนั้นหากเก็บไปเพียงส่วนที่จำเป็นเหลือต้นต้นไว้ก็สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ในปีต่อไป ปัญหาคนล่าสัตว์ซึ่งต้องการเพียง

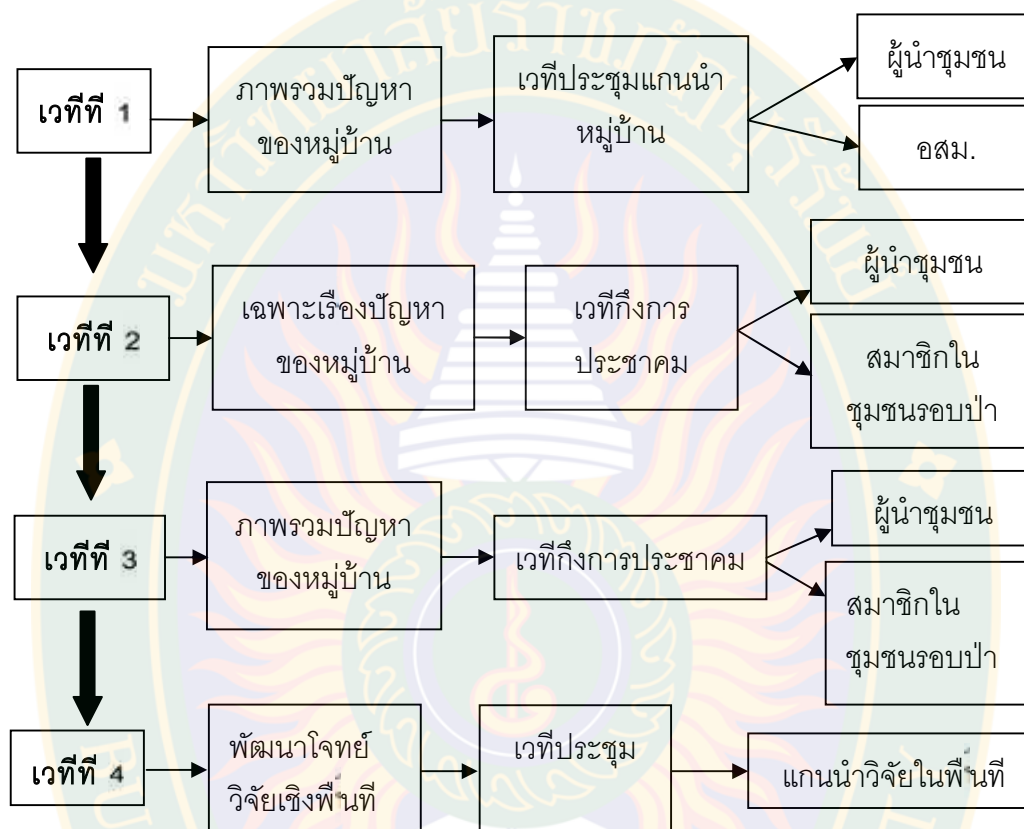
ความสนุกสนานแต่บางครั้งยอมเผาป่าเพียงเพื่อล่านกเพียงตัวเดียว ปัญหาขาดคนดูแลป่าเถียงกัน และมุ่งหวังเพียงแต่หาประโยชน์ไม่มีแนวคิดในการรักษาผืนป่าให้ให้ลูกหลาน หากมองให้ถึงแก่นแท้ของปัญหาดังกล่าว ปัญหาที่แท้จริงคือ **การขาดจิตสำนึก** ของชุมชนในการร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน เพราะฉะนั้นหากมองว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีความสำคัญต่อฟื้นฟูป่าชุมชน การทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจในการฟื้นฟูป่าชุมชน ร่วมกัน ตลอดจนบริหารจัดการป่าและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ โดยคนในชุมชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นหาปัญหาในพื้นที่ชุมชนและรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ชุมชนและรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นารวิจัยเชิงเพื่อท้องถิ่น (Community Base Research : CBR) ทั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ เพื่อประกอบการสรุปภาพรวม (Generalization) เพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและกว้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

นอกจากนั้นยังเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เพื่อหาข้อสรุปร่วมในการกำหนดกระบวนการยกระดับจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

หนึ่งเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นการวิจัยซึ่งนอกจากจะใช้วิธีการศึกษาเอกสารแล้วยังใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกสัมภาษณ์บุคคลชนนากลุ่มจัดเวทีประชาคม การเดินสำรวจชุมชนและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยมีรายละเอียดแหล่งของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิของการวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documents) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการวิจัยและแนวคิดทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่นำมากำหนดกรอบแนวคิดและกรอบการวิเคราะห์บริบทชุมชนค้นหาศักยภาพและศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ปัญหาสาเหตุการทำลายป่า และการค้นหาแนวทางการยกระดับจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ประกอบด้วยข้อมูลด้านบริบทของชุมชน การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ความต้องการของชุมชน ประเด็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน การอนุรักษ์ป่าชุมชนผ่านการยกระดับจิตสำนึกของคนในท้องถิ่น โดยการสนทนาพูดคุย การจัดเวทีร่วมกับชุมชนซึ่งมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Technique) โดยใชการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนค้นหาศักยภาพและศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ความต้องการของชุมชน สถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ ผลกระทบของปัญหาในวงกว้าง ตลอดจนการค้นหาทุนทางสังคม เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรบุคคล ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ผ่านการสนทนาพูดคุย การจัดเวทีร่วมกับชุมชน การเดินสำรวจชุมชนและป่าชุมชน จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งได้แก่ ผู้รู้และผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น และประชาชนในพื้นที่

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focused Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule) ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่ม (Group Think) โดยใช้เทคนิค Appreciation-Influence-Control (AIC) การระดมความคิดเห็น (Brainstorming) แผนที่ความรู้ (Mind Mapping) รวมทั้ง การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งภายในกลุ่มและโอกาสข้อจำกัดภายในชุมชนรอบ

ป่า (SWOT Analysis) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การจัดกลุ่มประเด็นปัญหา เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดเป็นโจทย์วิจัยร่วมกันระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชน

2.3 การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Target Group Analysis : TGA) โดยใช้ในการสัมภาษณ์แกนนำอาสาสมัครคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา ผู้เฒ่าผู้แก่ และประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยใช้แบบตรวจรายการ (Checklist) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในหมู่บ้านจากการทำกิจกรรมร่วมกันโดยแบ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 3 ทิศทาง คือ

1. ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก (Positive Direction)
2. ปฏิสัมพันธ์เชิงลบ (Negative Direction) และ
3. ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกลาง (Neutral Direction) จากการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชน

ผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมผ่านข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะปฏิบัติการ และระยะสรุปผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ระยะเตรียมการ (ค้นหาพื้นที่ในการพัฒนาโจทย์วิจัย)

1.1 การค้นหาพื้นที่ โดยมีคณะทำงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาได้กำหนดพื้นที่ในการปฏิบัติการร่วมกับชุมชนใน 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนในตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง และชุมชนในตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยให้นักวิชาการได้ลงพื้นที่ทำความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัยที่เป็นจุดร่วมระหว่างนักวิชาการกับคนในชุมชน

1.2 เวทีสนทนาพูดคุยร่วมกับชุมชน โดยเป็นการชี้แจงให้คนในชุมชนได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยรวม เพื่อนำมาเป็นข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับคนในชุมชน

2. ระยะปฏิบัติการ (พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน)

2.1 จัดเวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ และเป็นปัญหาที่คนในชุมชนได้รับผลกระทบในวงกว้าง หากปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขจะก่อให้เกิดปัญหาอะไรตามมาบ้าง โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการคิด การพูด การคุย พร้อมทั้งจัดกลุ่มปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน

2.2 จัดเวทีสนทนาพูดคุยทบทวนถึงประเด็นปัญหาที่ได้จากการเสวนาปัญหาเชิงพื้นที่ ในครั้งก่อน เพื่อนำมาสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันอีกครั้งระหว่างนักวิจัยกับชุมชนในพื้นที่ ร่วมหารือ เพื่อสอบถามประเด็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และค้นหาประเด็นที่ชุมชนต้องการได้รับการแก้ไข เป็นประเด็นสำคัญของชุมชน

2.3 จัดเวทีสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับทุนทางสังคม ได้แก่ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรบุคคล ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นต้น ค้นหาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เดิม ปัญหา ข้อจำกัดของทุนทางสังคม เพื่อค้นหาแนวทางในการนำความรู้จากภายนอกชุมชนมาบูรณาการในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.4 จัดเวทีสนทนากลุ่มและปัญหาของชุมชน เพื่อนำมากำหนดเป็นโจทย์วิจัย โดยนำ ทุนทางสังคม และปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ มาร้อยเรียง และค้นหาความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ส่วน เพื่อให้ง่ายต่อการกำหนดเป็นโจทย์วิจัยร่วมกันพร้อมทั้งค้นหาอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินการวิจัย

2.5 เวทีการนำเอาโจทย์วิจัยมาวิเคราะห์ที่กำหนดกิจกรรมแก้ปัญหาป่าชุมชน ระหว่างนักวิชาการกับนักวิจัยชุมชน และร่างข้อเสนอโครงการ (Proposal) เพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ

2.6 เวทีการนำประเด็นปัญหาที่ได้จากชุมชนเข้าสู่การพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อมูลสิ่งที่ขาดหาย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงานวิจัย

2.7 เวทีเติมข้อมูลร่วมกับชุมชน โดยนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาพูดคุยร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ในการนำไปสู่การเขียนข้อเสนอโครงการต่อไป

3. ระยะสรุปผลการศึกษา (เกิดข้อเสนอโครงการวิจัยระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชน)

3.1 เขียนข้อเสนอโครงการ เพื่อเสนอต่อแหล่งทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

3.2 เซ็นสัญญารับทุนวิจัยภายใต้การ MOU ระหว่าง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กับมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) และแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) เพื่อทำให้คณะผู้วิจัยได้รับความรู้พื้นฐานในการวิจัยและนำมาใช้ในการพัฒนารอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ เพื่อประกอบการสรุปภาพรวม (Generalization) ด้วยเพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึกและกว้างโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวกับบริบทของชุมชนการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เพื่อหาข้อสรุปร่วมในการกำหนดกระบวนการยกระดับจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะถูกบันทึกด้วยเทปวีดิโอการจดบันทึกของทีมีวิจัยนักวิชาการ และทีมีวิจัยชุมชน แผนภาพต่าง ๆ เช่น แผนที่ป่าชุมชน Mind Mapping ปฏิทินฤดูกาล เป็นต้น จากนั้นนำมาถอดเทปจัดระเบียบข้อมูลใหม่โดยการจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาจิตวิทยวิจัย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ควบคู่บริบทเนื้อหาที่เก็บรวบรวมมาได้เบื้องต้นรวมทั้งนำเสนอข้อมูลให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมีวิจัยการสนทนาพูดคุยกับคนในชุมชน เป็นต้น

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตวิทยวิจัยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 สามารถสรุปประเด็นที่ค้นพบได้ดังนี้ (1) การค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการลงพื้นที่ในขั้นระยะเตรียมการใน ๒ รูปแบบพบว่า ความแตกต่างในประเด็นของปัญหาที่สะท้อนมาจากชุมชน มีดังนี้ (1.1) การจัดประชุมโดยภาพรวมชุมชนในตำบลโคกกลางประสบปัญหาในการจัดการน้ำ ซึ่งในหน้าแล้งจะประสบปัญหาน้ำขาดแคลน แต่ในหน้าฝนจะประสบปัญหาน้ำท่วม นอกจากนี้ยังพบปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหาหนี้สิน ซึ่งทีมงานวิจัยได้รับประเด็นเรื่องราวทั้งหมด และให้ชุมชนช่วยกันสรุปถึงความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็น การจัดการน้ำ แต่เป็นประเด็นภาพใหญ่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เองต้องพึ่งภาครัฐมาช่วยเหลือ และ (1.2) การจัดประชุมโดยการแยกกลุ่มย่อย ชุมชนต้องการได้รับการแก้ไขเร่งด่วน ได้แก่ การสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่า

ชุมชน ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ และ ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนให้ลดลง จากนั้นมี การร่วมกันลงมติเพื่อหาปัญหาที่แท้จริง โดยชุมชนเลือกที่จะดำเนินการปัญหาการบุกรุกที่ สาธารณะโดยสอดแทรกกิจกรรมการสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่าชุมชนไว้ด้วย โดยพื้นที่ๆ เป็น ปัญหามากที่สุดคือ รอบป่าชุมชน บ้านโกรกประดู่ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด บุรีรัมย์ และ (2) จากการลงพื้นที่ในชั้นระยะปฏิบัติการ ซึ่งจะใช้การลงพื้นที่เข้าหากลุ่มเป้าหมาย โดยการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหา เพื่อ ซึ่งปัญหาที่แท้จริงของชุมชน (2.1) สภาพพื้นที่ในปัจจุบัน พื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง ซึ่ง แต่เดิมมีพื้นที่ราว 4,๖๐๐ ไร่ ปัจจุบันเหลือเพียง 1,๖๐๐ ไร่เศษ ซึ่งเกิดจากการบุกรุกจากคนใน

มีหนองน้ำตามธรรมชาติซึ่งเคยเป็นหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน จำนวน 3 แห่ง ซึ่งประกอบด้วย หนองเพ็ก มีเนื้อที่ราว 20 ไร่ หนองปรุง มีเนื้อที่ราว ไร่

10

(-)

)

(

/

(2.2)

3

“คน”

ซึ่งขาดจิตสำนึกขาดความหวงแหนในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ล้มคุณค่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารของตนเอง จากการลงพื้นที่วันที่ ๑ . .2557

ที่เกิดขึ้น แนวทางแก้ไขที่ชาวบ้านกำลังทำ ซึ่งได้ข้อมูลมากพอสมควร และเชิงลึกมากขึ้น
 เวิร์กช็อปจึงได้เกิดนักวิจัยในพื้นที่ ที่

14

2. สรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2

(1)

ข้อมูลจากการลงพื้นที่ครั้งที่ผ่านมา ซึ่งกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการดำเนินการวิจัยประเด็นป่า

ประชุมร่วมกับนักวิจัยพื้นที่ เพื่อปรับปรุงแผนกิจกรรม แนวทางการดำเนินโครงการ และสอบถาม
 อีกครั้งที่จะร่วมทำวิจัยด้วยกัน และเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานต่อไป ถ้ามี

(2)

และทีมพี่เลี้ยงจาก (ฝ่ายท้องถิ่น) จาก (2.1)

ยดกิจกรรม งบประมาณที่ใช้ในแต่ละกิจกรรม มีตัวแทนนักวิจัยในพื้นที่เข้าร่วมนำเสนอ

(2.2)

ชุมชนมีจิตสำนึกรักป่า มีป่าอยู่ชั่วคราวหลวอย่างยั่งยืน กระบวนการวิจัยและทีมวิจัย
 ข้อมูลเครื่องมือที่ใช้เก็บต้องดูให้เหมาะสมกับกิจกรรม และการเก็บต้องให้มีหลากหลายกลุ่มร่วม

เปลี่ยนแปลง ต้องมีนัยไปสู่จิตสำนึก และถ้าเกี่ยวกับจิตสำนึก คนเห็นคุณค่ารักษาป่าคือใคร ทำไม

ต้องประกอบด้วย นักวิจัยมหาวิทยาลัย 1 คน และนักวิจัยในพื้นที่ร่วมเป็นหัวหน้าโครงการ 1 คน

อภิปรายผลการวิจัย

อง การพัฒนาจิตวิทยเชิงพื้นที่ตำบลโคกกลาง

1. การค้นหาปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชนและชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนตำบลโคกกลาง

โดยภาพรวม ชุมชนในตำบลโคกกลางประสบปัญหาในการจัดการน้ำ ซึ่งในหน้าแล้งจะ
 รุกทำลายป่าไม้ ปัญหายาเสพติด ปัญหานี้สิน ซึ่งทีมงานวิจัยได้รับประเด็นเรื่องราวทั้งหมด และ
 ให้ชุมชนช่วยกันสรุปถึงความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ประเด็น การจัดการน้ำ

หาที่แท้จริง โดยชุมชนเลือกที่จะดำเนินการปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะโดย
 สอดแทรกกิจกรรมการสร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษ์ป่าชุมชนไว้ด้วย โดยพื้นที่

(2552)

2. การพัฒนาจิตย์จากพื้นที่ในการพัฒนาจิตย์ที่มิวิจัยได้รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์
 ข้อมูลเพื่อเขียนร่างข้อเสนอโครงการ ได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 จากการลงพื้นที่ครั้งที่ผ่านมา ซึ่ง

ทุกภาคส่วน ทั้งการมีส่วนร่วมจากคณะทีมงานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินการวิจัย

ในและนอกพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน ทั้งความรู้และงบประมาณ เพื่อช่วยในการขับเคลื่อน

ชุมชนในการฟื้นฟูป่าให้กลับมา มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดตามกำลังที่พอจะทำได้ โดยผ่านตัวกิจกรรม

ระสบความสำเร็จเพื่อวางแผนในการขยายผลต่อไปจากนั้นลงพื้นที่
ประชุมร่วมกับนักวิจัยพื้นที่ เพื่อปรับปรุงแผนกิจกรรม แนวทางการดำเนินโครงการ และสอบถาม

(2550)

วิจัยเรื่องพลังงานทางเลือกเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชนนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ

สำรวจข้อมูลบริบทชุมชนทรัพยากรที่มีอยู่และความต้องการด้านพลังงานในพื้นที่และคือ

4 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิตไบโอดีเซลจากพืชที่มีในท้องถิ่นการเผาถ่านการใช้พลังงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

-
โครงการวิจัย เพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานเพื่อกำหนดการวิจัยได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

-
การทำแผนที่เดินดินที่สะท้อนโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

. (2552). องค์ความรู้และการจัดการความรู้ป่าชุมชน กรณีศึกษา ป่าชุมชนเขาอ้ายไต้ ตำบลห้วยตะเคียน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี.

ปัญญา บุตะกะ. (2555). ความสำคัญของปัจจัยในการจัดการป่าชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น.

31, 1 (. .- . . 2555) 52-72.

วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

. (2550). การพัฒนาจิตวิสัยและข้อเสนอวิสัยเรื่องพลังงาน
ทางเลือกเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชน. (.)

สุชาวลี ชูเอน. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา
ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง. วารสารวิทยบริการ 23, 3 (. - . .
2555) 44-53.

. (2543). พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ใน
ประเทศไทย. :

